

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Δημόσια Ιστορία

Διπλωματική Εργασία

Το Κυπριακό ζήτημα στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της
δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το 1974 έως σήμερα

Αναστασία Παναγιώτα Αμανατίδου

Επιβλέπων καθηγητής: Άγγελος Παληκίδης

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο τον χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Το Κυπριακό ζήτημα στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της
δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το 1974 έως σήμερα

Αναστασία Παναγιώτα Αμανατίδου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Άγγελος Παληκίδης

Αναπληρωτής καθηγητής Δ.Π.Θ.

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Παντελής Κυπριανός

Καθηγητής Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

Πανεπιστημίου Πατρών

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

**Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Άγγελο Παληκίδη για την
πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του κατά την εκπόνηση της εργασίας μου.**

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως θέμα το Κυπριακό Ζήτημα και τη θέση του στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τελικός στόχος όσων αναφέρονται είναι η καταγραφή των πληροφοριών που αναφέρονταν στα εγχειρίδια ιστορίας κατά την περίοδο από το 1974 έως σήμερα. Αρχικά γίνεται παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου. Παρατίθενται τα ιστορικά γεγονότα από την περίοδο παραχώρησης της Κύπρου στους Άγγλους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως το 2004, οπότε και εντάσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μεταπτυχιακή διατριβή θέτει κρίσιμα ερευνητικά ερωτήματα και επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά ανοίγοντας τη συζήτηση για ένα από τα πιο ευαίσθητα σύγχρονα ζητήματα της σύγχρονης ιστορίας.

Λέξεις – Κλειδιά

Κυπριακό Ζήτημα, δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σχολικά εγχειρίδια ιστορίας

The Cyprus Issue in Greek Secondary Education History Textbooks from 1974 to the present

Anastasia Panagiota Amanatidou

Abstract

This master thesis deals with the Cyprus Question and its place in Greek secondary school textbooks. The final aim of what is mentioned is to record the information mentioned in history textbooks during the period from 1974 to the present. First, the historical context is presented. The historical events from the period when Cyprus was ceded to the British by the Ottoman Empire until 2004, when it joined the European Union, are listed. The thesis poses critical research questions and attempts to answer them by opening up the debate on one of the most sensitive contemporary issues in modern history.

Keywords

Cyprus Issue, secondary education, history textbooks

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα-Κατάλογος πινάκων	vii
Συνομογραφίες	viii
Εισαγωγή	1
1. Το Κυπριακό ζήτημα: Ιστορική εξέλιξη	3
1.1 Η περίοδος της Αγγλοκρατίας και του αγώνα για απελευθέρωση	3
1.2 Η Κυπριακή δημοκρατία αποκτά υπόσταση	7
1.3 Το πραξικόπημα και η μετέπειτα κατάσταση.....	10
2. Μεθοδολογία έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	12
2.1 Τα ερευνητικά ερωτήματα	13
3. Τα σχολικά εγχειρίδια	15
3.1 Γ. Κουλικούρδη, «Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία»	15
3.2 Β. Κρεμμυδάς, «Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική-Ευρωπαϊκή-Παγκόσμια»	16
3.3 Β. Σκουλάτος, Ν. Δημακόπουλος, Σ. Κονδής, «Ιστορία νεότερη και σύγχρονη».....	18
3.4 Β. Σφυρόερας, «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη»	21
3.5 Ε. Λούβη, Δ. Ξιφαράς, «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία»	25
3.6 Ι. Κολιόπουλος, Κ. Σβολόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου, Θ. Νημάς, Χ. Σχολινάκη-Χελιώτη, «Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου (απο το 1815 έως σήμερα)»...27	
5. Συζήτηση-συμπεράσματα	33
Βιβλιογραφία	40

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 3-1 Αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας στα σχολικά εγχειρίδια	40
---	----

Συντομογραφίες

ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΕΛ.ΔΥ.Κ.	Ελληνικές Δυνάμεις Κύπρου
Ε.Ο.Κ.Α.	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
Ε.Ο.Κ.Α. Β΄	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών Β΄
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με τη μελέτη του Κυπριακού ζητήματος στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, πως παρουσιάζεται το ζήτημα στα βιβλία ιστορίας που εκδόθηκαν μετά το 1974 για τις τάξεις της Γ΄ Γυμνασίου και Γ΄ Λυκείου. Καθώς συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια από το πραξικόπημα και την διχοτόμηση της Κύπρου κρίθηκε αναγκαίο να μελετηθεί πώς αντιμετώπισαν τα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας το Κυπριακό Ζήτημα, κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Το Κυπριακό είναι ένα μακροχρόνιο ζήτημα που οι ρίζες του μπορούν να εντοπιστούν ήδη από την περίοδο της παραχώρησης του νησιού στους Βρετανούς. Οι δύο κοινότητες που κατοικούν στην Κύπρο είναι η Ελληνοκυπριακή και η Τουρκοκυπριακή. Στην Ελλάδα η ιστορία της Κύπρου αν και συμπεριλαμβάνεται στα εγχειρίδια οι περισσότερες αναφορές μέχρι πριν μερικά χρόνια αφορούσαν αποκλειστικά την εισβολή των Τούρκων και την κατάληψη μέρους των εδαφών της. Φαίνεται να μην περιλαμβάνονταν περισσότερα στοιχεία που θα βοηθούσαν να κατανοηθεί επαρκώς το ζήτημα. Το Κυπριακό δεν ξεκινάει με την εισβολή αλλά αρκετά χρόνια νωρίτερα.

Επιπλέον το Κυπριακό είναι ένα ζήτημα που η αναφορά σε αυτό μπορεί να προκαλέσει διαμάχη. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του βιβλίου ιστορίας του Γιώργου Κόκκινου, Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου. Το εγχειρίδιο είχε εκδοθεί το 2002 για το Λύκειο. Οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν από τον Κύπριο υπουργό παιδείας ακύρωσαν την διανομή του. Αιτία των αντιδράσεων ήταν η περιγραφή του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. στο εγχειρίδιο¹.

Σκοπός της εργασίας είναι η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων και του περιεχομένου τους που σχετίζεται με το Κυπριακό ζήτημα. Είναι πολύ σημαντικό να μελετηθούν τα σχολικά βιβλία καθώς σε αυτά αναφέρεται η επίσημη ιστορία. Ακόμη, είναι αυτά που παρέχουν τις πρώτες γνώσεις που συνήθως θα αποκτήσει η πλειονότητα των μαθητών/τριών για το ζήτημα και της οπτικής που θα έχουν για τα γεγονότα.

Η ιστορία που περιλαμβάνεται στα σχολικά εγχειρίδια, σχολική ιστορία, τοποθετείται συνήθως ανάμεσα στην δημόσια και την ακαδημαϊκή. Πολύ συχνά πρέπει να υποχωρήσει έναντι της επικρατούσας άποψης που έχει μια κοινωνία για το παρελθόν της. Φαίνεται πως η σχολική

¹Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία*, (Αθήνα:Αλεξάνδρεια,2015),104.

ιστορία αποτελεί την επίσημη δημόσια ιστορία. Το σχολείο ως το βασικότερο όργανο της κρατικής εξουσίας δεν μπορεί να διαφοροποιείται από την επίσημη (δημόσια) ιστορία σε ζητήματα συλλογικής ταυτότητας².

Η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Το πρώτο μέρος, αποτελεί μια επισκόπηση των γεγονότων του Κυπριακού κατά την περίοδο από το 1878 έως το 2004. Θεωρήθηκε απαραίτητο να προηγηθεί της έρευνας ώστε να γίνουν αντιληπτά τα γεγονότα όπως παρουσιάζονται από την σύγχρονη βιβλιογραφία. Οι ιστορικές περίοδοι που καλύπτει ξεκινούν από την Αγγλική κατοχή του νησιού και φθάνουν ως την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το πρώτο υποκεφάλαιο ξεκινά με την παραχώρηση του νησιού στους Άγγλους και φθάνει τις συμφωνίες ίδρυσης του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Παρουσιάζεται σύντομα η παραχώρηση της Κύπρου και οι προσπάθειες των δύο κοινοτήτων για ένωση ή διχοτόμηση. Το δεύτερο υποκεφάλαιο αναφέρεται στο ανεξάρτητο κράτος έως την διχοτόμηση του. Σε αυτό περιγράφονται ενδεικτικά κάποιες συγκρούσεις ανάμεσα στις κοινότητες προκειμένου να γίνει κατανοητό το κλίμα που επικρατούσε. Τελευταίο είναι το υποκεφάλαιο με τα πιο πρόσφατα ιστορικά γεγονότα έως το 2004, οπότε και εντάσσεται η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες περίοδοι καθώς από την μελέτη της βιβλιογραφίας κρίθηκε πως σε εκείνες τις χρονικές περιόδους εντοπίζονται πιο έντονα στοιχεία σχετικά με το Κυπριακό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια. Συγκεκριμένα, αναφέρονται οι στόχοι, οι οποίοι προέκυψαν από την μελέτη της βιβλιογραφίας του πρώτου μέρους. Αναφέρεται η μέθοδος με την οποία ερευνήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια. Ακολούθως, τίθενται και τα πέντε ερευνητικά ερωτήματα με βάση τα οποία μελετήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια στη συνέχεια.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα σχολικά βιβλία που μελετήθηκαν. Πρόκειται για έξι σχολικά βιβλία ιστορίας. Τα τέσσερα είναι της Γ Γυμνασίου και δύο της Γ' Λυκείου. Κάθε ένα αποτελεί χωριστό υποκεφάλαιο. Με αυτόν τον τρόπο είναι ευκολότερη αρχικά η γενική παρουσίαση τους και στην συνέχεια η παράθεση των πληροφοριών που εντοπίστηκαν ως απάντηση στα ερωτήματα.

Στο τέλος, βρίσκεται το κεφάλαιο με τα συμπεράσματα που καταλήγει η εργασία. Εντοπίζονται οι αδυναμίες που έχουν τα εγχειρίδια, στηριζόμενοι στα στοιχεία του τρίτου

²Στο ίδιο, 142

κεφαλαίου. Αναφέρονται οι αποσιωπήσεις που εντοπίστηκαν. Με βάση τα στοιχεία αυτά γίνονται οι προτάσεις για βελτιώσεις που χρειάζεται να γίνουν για να αποκτήσει ο/η μαθητής/τρια μια ολοκληρωμένη εικόνα του Κυπριακού ζητήματος.

1. Το Κυπριακό ζήτημα: ιστορική εξέλιξη

Το κυπριακό είναι ένα δύσκολο ζήτημα που συνεχίζει να υφίσταται ως τις μέρες μας. Ξεκινάει περίπου την περίοδο της Αγγλοκρατίας στο νησί. Τότε, το Κυπριακό, ήταν μια αποικιακή σύγκρουση ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους και την Βρετανική διοίκηση που ξεκινά την περίοδο 1948-1950. Ακολούθως εξελίχθηκε σε μια διένεξη ανάμεσα στην Ελλάδα, την Βρετανία και την Τουρκία. Από το 1963 έγινε μια διαφορά ανάμεσα στις εθνοθησκευτικές κοινότητες της Κύπρου και από το 1974 και εξής αποτελεί μια μόνιμη διένεξη λόγω της διχοτόμησης³. Το κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσει το ιστορικό πλαίσιο του Κυπριακού. Χωρίζεται σε τρία υποκεφάλαια. Το πρώτο περιλαμβάνει την περίοδο μέχρι την δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το δεύτερο είναι η περίοδος μέχρι το πραξικόπημα του 1974 και την τουρκική εισβολή και τέλος είναι η περίοδος μέχρι την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

1.1 Η περίοδος της Αγγλοκρατίας και του αγώνα για απελευθέρωση

Η Κύπρος, ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αισθανόμενη τον κίνδυνο μιας επικείμενης επίθεσης από την Ρωσία αναζήτησε συμμάχους. Σε αυτό το πλαίσιο υπογράφεται συνθήκη μεταξύ Οθωμανών και Βρετανών με την οποία παραχωρείται προς ενοικίαση η Κύπρος στην Βρετανία το 1878. Σκοπός ήταν η υποστήριξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε περίπτωση πολέμου με την Ρωσία⁴.

Η βρετανική διοίκηση εφαρμόζει ένα σύστημα που βασιζόταν στον δικοινοτισμό, καθώς υπήρχαν δύο κύριες κοινότητες στο νησί, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι. Ορίζεται εξαμελές συμβούλιο υπό την προεδρία του ύπατου αρμοστή. Σε αυτό συμμετέχουν τρεις υπάλληλοι διορισμένοι και τρεις αντιπρόσωποι του πληθυσμού. Αυτοί ήταν δύο χριστιανοί και ένας μουσουλμάνος, καθώς ο χριστιανικός πληθυσμός ήταν περισσότερος από τον μουσουλμανικό⁵.

Κατά τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης βέβαια οι Άγγλοι εφάρμοσαν κάποια φιλελεύθερα μέτρα στις δύο κοινότητες. Ειδικότερα τους επέτρεψαν να διαδώσουν την εθνική ιδεολογία

3Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: σύγκρουση και επίλυση*. (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002),7-18

4Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009),28

5Στο ίδιο,30

που επιθυμούσε η κάθε κοινότητα. Ως το 1931 υπήρχε ελευθερία τόσο στον λόγο όσο και στον τύπο. Ακόμη τα σχολεία μπορούσαν να έχουν είτε Έλληνες δασκάλους είτε Τούρκους, ανάλογα τι επιθυμούσε η κοινότητα⁶.

Διαφωνίες ανάμεσα στις κοινότητες εκδηλώθηκαν όταν δημιουργήθηκε το Νομοθετικό Συμβούλιο, το 1882. Οι Τουρκοκύπριοι ζητούν τα μέλη που θα εκπροσωπούν την κάθε κοινότητα να είναι αριθμητικά ίσα και όχι αναλογικά με τον πληθυσμό της κάθε κοινότητας. Οι Άγγλοι εκμεταλλεύονται την διαφωνία και ασκούν πολιτική με βάση το «διαίρει και βασίλευε»⁷. Το βασικό πρόβλημα όμως στη σχέση των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκύπριους είναι η επιθυμία τους για ένωση με την Ελλάδα. Αυτό είναι ένα αίτημα που προκαλεί την έντονη αντίδραση των Τουρκοκύπριων όλη αυτή την περίοδο⁸. Το 1914 η Βρετανία και η Οθωμανική αυτοκρατορία ήρθαν σε πόλεμο. Αποτέλεσμα ήταν η Βρετανία να προσαρτήσει την Κύπρο και να επικυρωθεί η κυριαρχία της στο νησί με την συνθήκη της Λωζάννης το 1923. Οι Ελληνοκύπριοι ελπίζουν να ενωθούν με την Ελλάδα καθώς γνώριζαν την περίπτωση των Ιονίων νήσων⁹. Κάτι που δεν συνέβη.

Το 1949 αρκετά δημοτικά συμβούλια στις κυπριακές πόλεις έκαναν έκκληση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.. Σε αυτήν αποκήρυσσαν την Βρετανική αποικιακή κυριαρχία και διακήρυσσαν την βούληση του ελληνοκυπριακού πληθυσμού για ένωση με την Ελλάδα. Αίτημα τους ήταν να γίνει δημοψήφισμα για να επιβεβαιωθεί η επιθυμία του λαού. Αντίστοιχα και στις εκκλησίες της Κύπρου στις 15 Ιανουαρίου 1950 έγινε συλλογή υπογραφών με αίτημα την ένωση¹⁰.

Όπως ήταν αναμενόμενο σε αυτήν την κίνηση αντέδρασε η Ομοσπονδία Τουρκικών Συλλόγων. Οργανώθηκαν συλλαλητήρια και εκδόθηκαν ψηφίσματα που παραδόθηκαν σε Λονδίνο, Άγκυρα και Ηνωμένα Έθνη. Υποστήριζαν ότι, εφόσον από την Κύπρο αποχωρήσει η Βρετανική κυριαρχία, τότε το νησί θα πρέπει να περάσει πάλι στην κυριότητα της Τουρκίας ως κράτους διαδόχου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τη δεδομένη στιγμή βέβαια η Τουρκία

6Andreas Stergiou,«History», στο *The Middle East and North Africa 2022*, ed. Christopher Matthews, Imogen Gladman 68th edition (London and New York: Routledge, 2021),138

7Στο ίδιο,31

8Στο ίδιο,34

9Andreas Stergiou,«History»,138

10Σωτήρης Ριζάς και Ιωάννης Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», στο *Ελληνική Πολιτική Ιστορία*, 2η έκδ.(Αθήνα:Θεμελιο, 2011),91

δήλωνε πως δεν χρειαζόταν αλλαγή στο καθεστώς του νησιού. Αν όμως αυτό συνέβαινε, θα έπρεπε να την θεωρούν ενδιαφερόμενη¹¹.

Το 1952 η ελληνική κυβέρνηση των Νικόλαου Πλαστήρα και Σοφοκλή Βενιζέλου αρνείται να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη για το ζήτημα της Κύπρου. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξοργίζεται, καθώς είναι από τους ένθερμους υποστηρικτές της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Το 1953 αλλάζει η κυβέρνηση και πρωθυπουργός γίνεται ο Αλέξανδρος Παπάγος. Αν και ήλπιζε σε διμερή διευθέτηση του κυπριακού, απογοητεύεται καθώς πληροφορείται πως δεν υπάρχει περίπτωση αλλαγής καθεστώτος στο νησί¹².

Από το 1954 η Ελλάδα ξεκινά να στέλνει όπλα στο νησί. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους η ελληνική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Παπάγο, αποφασίζει να θέσει το θέμα της Κύπρου στον Ο.Η.Ε.¹³. Τελικά στις 20 Αυγούστου 1954 κατατέθηκε το αίτημα για την «αρχή των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών» για τον λαό της Κύπρου. Ωστόσο, η γενική συνέλευση στις 9 Ιανουαρίου 1955 απέρριψε την ελληνική προσφυγή¹⁴.

Μετά την αρνητική έκβαση της προσφυγής ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εγκρίνει την έναρξη του ένοπλου αγώνα. Άλλωστε από το 1953 είχαν ξεκινήσει οι προετοιμασίες υπό τον απόστρατο συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα. Ο ίδιος σε συνεννόηση με τον Μακάριο ιδρύουν την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.)¹⁵. Ο Γρίβας είχε το προσωνύμιο «Διγενής». Ήταν φανατικός εθνικιστής, αντίτουρκος και αντικομμουνιστής, με ακροδεξιό παρελθόν κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα. Μάλιστα εκτέλεσε αρκετούς Ελληνοκυπρίους αριστερών πεποιθήσεων κατά την περίοδο δράσης του στο νησί¹⁶.

Από την 1η Απριλίου 1955 η Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.) ξεκινά τον ένοπλο αγώνα με βομβιστικές επιθέσεις¹⁷. Στόχος της οργάνωσης ήταν η απελευθέρωση της Κύπρου από τους Βρετανούς και η ένωση με την Ελλάδα. Η Βρετανία, προκειμένου να βρεθεί ένας τρόπος να σταματήσει την ΕΟΚΑ, συγκαλεί την Τριμερή Διάσκεψη (Μεγάλη Βρετανία,

11 Στο ίδιο, 92

12 Στο ίδιο, 94

13 Ηλίας Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη δημοκρατία . Από το τέλος του Εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο *Ελληνική Πολιτική Ιστορία*, (Αθήνα:Θεμελιο, 2011), 28

14 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 94

15 Στο ίδιο, 96

16 Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: σύγκρουση και επίλυση*. (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002), 58

17 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 96

Ελλάδα, Τουρκία) στο Λονδίνο. Η διάσκεψη αυτή αποτελούσε παράβαση της συνθήκης της Λοζάνης¹⁸. Συνέπεια αυτής ήταν να αναγνωρισθεί το δικαίωμα της Τουρκίας να εκφέρει γνώμη για τη λύση του Κυπριακού¹⁹. Οι εργασίες της διάσκεψης ξεκίνησαν στις 29 Αυγούστου. Νωρίτερα η ελληνική κυβέρνηση είχε καταθέσει πάλι προσφυγή στον Ο.Η.Ε. στις 25 Ιουλίου²⁰. Μία εβδομάδα μετά την έναρξη της διάσκεψης συμβαίνουν τα Σεπτεμβριανά στην Κωνσταντινούπολη. Ως συνέπεια, η τριμελής καταρρέει και μαζί απορρίπτεται και η προσφυγή της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη²¹.

Ωστόσο η νέα κυβέρνηση στην Ελλάδα, του Κωνσταντίνου Καραμανλή, τον Οκτώβριο του 1955 συνέχισε να ενισχύει μυστικά την Ε.Ο.Κ.Α.. Στην Κύπρο τον Φλεβάρη του 1956 γίνονται συνομιλίες μεταξύ του Μακάριου και του αποικιακού κυβερνήτη. Στόχος είναι να παραταθεί η βρετανική παρουσία με την παροχή αυτοκυβέρνησης. Με τον διάλογο δεν συμφωνεί ο Γρίβας και για αυτό η Ε.Ο.Κ.Α. επιτείνει τις επιθέσεις της. Μετά την αποτυχία των επαφών οι βρετανικές αρχές συλλαμβάνουν τον Μακάριο και τους συνεργάτες του στις 9 Μαρτίου και τους εκτοπίζουν στις Σεϊχέλες²².

Τον Μάιο του 1956 εκτελούνται δύο αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α., ο Μιχάλης Καραολής και ο Ανδρέας Δημητρίου. Στην Αθήνα τότε οργανώνεται διαδήλωση υπέρ τους που όμως κατέληξε σε αιματηρή σύγκρουση των διαδηλωτών με την αστυνομία, με τέσσερις νεκρούς και αρκετούς τραυματίες. Παράλληλα, οι Βρετανοί πραγματοποιούν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο νησί, χωρίς όμως τα αναμενόμενα αποτελέσματα²³.

Η δράση της Ε.Ο.Κ.Α προκαλεί πολλά θύματα στους Τουρκοκύπριους που υπηρετούν τις αποικιακές δυνάμεις καταστολής. Οι Βρετανοί για να αντιμετωπίσουν την Ε.Ο.Κ.Α., στρατολόγουςαν Τουρκοκύπριους στο σώμα επικουρικών αστυνομικών. Αποστολή τους ήταν να εντοπίζουν Ελληνοκύπριους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α., να τους καταδιώκουν, να τους συλλαμβάνουν και να τους βασανίζουν²⁴. Όπως είναι αναμενόμενο, ξεκινούν επεισόδια μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

18Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024),45

19Κώστας Κωστής, *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας*, (Αθήνα: Πατάκης, 2015),743

20Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη δημοκρατία . Απο το τέλος του Εμφυλίου εως τη δικτατορία», 29

21Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή»,96

22Στο ίδιο,97

23Νικολακόπουλος,«Ελεγχόμενη δημοκρατία . Απο το τέλος του Εμφυλίου εως τη δικτατορία»,35

24Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024),46 · Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009),52

Η Ελλάδα προσπάθησε να βρεθεί μια λύση στο αδιέξοδο. Προσέφυγε για τρίτη φορά στα Ηνωμένα Έθνη τον Φεβρουάριο του 1957. Αποτέλεσμα ήταν το ψήφισμα για εξεύρεση ειρηνικής, δημοκρατικής και δίκαιης λύσης. Στις 28 Μαρτίου 1957 ο Μακάριος και άλλοι Κύπριοι εξόριστοι ελευθερώνονται αλλά δεν τους επέτρεψαν την επιστροφή στο νησί. Σε αντιστάθμισμα η Ε.Ο.Κ.Α. κηρύσσει εκεχειρία για 6 μήνες²⁵.

Την ίδια χρονιά οι Τουρκοκύπριοι δημιουργούν την οργάνωση Türk Mukavemet Teşkilati (TMT), μια ένοπλη οργάνωση που εξοπλίζεται από την Τουρκία με την ανοχή των Βρετανικών αρχών²⁶. Είναι η Τούρκικη Οργάνωση Αντίστασης για την προστασία του Τουρκοκυπριακού πληθυσμού. Βασικός της στόχος είναι η διχοτόμηση του νησιού. Γι' αυτό και η τρομοκρατία που ασκούσε δεν κατευθυνόταν μόνο προς του Ελληνοκύπριους αλλά και προς όσους Τουρκοκύπριους υποστήριζαν την συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Από τα σημαντικά στελέχη της ήταν ο Ραούφ Ντενκτάς, μετέπειτα πρόεδρος του ψευδοκράτους, μέλος της ήδη από το 1957²⁷.

Τον Φεβρουάριο του 1957 κατατίθεται η τέταρτη προσφυγή στον Ο.Η.Ε. Τον Ιανουάριο του 1958 ο κυβερνήτης του νησιού σερ Χιού Φουτ παρουσίασε ένα σχέδιο για προσωρινή λύση. Όμως η Άγκυρα το απέρριψε και απαίτησε την άμεση διχοτόμηση του νησιού. Στους πρώτους μήνες του 1958 σημειώθηκαν πολύ βίαια επεισόδια μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η Ε.Ο.Κ.Α. επιτίθεται και κατά στελεχών του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού (ΑΚΕΛ) που θεωρεί πως είναι εχθροί του αγώνα της. Τον Ιούνιο του 1958 τουρκοκυπριακές ομάδες επιτέθηκαν κατά του ελληνικού πληθυσμού στη Λευκωσία. Η Ελλάδα αντιδρά με την απόσυρση του ελληνικού κλιμακίου από το στρατηγείο του ΝΑΤΟ στη Σμύρνη.

Την ίδια περίοδο δημοσιεύεται το σχέδιο Μακμίλλαν που παρείχε σε κάποιο βαθμό αυτοκυβέρνηση. Προέβλεπε την δημιουργία χωριστών κοινοβουλευτικών σωμάτων και δημοτικών συμβουλίων. Θα συμμετείχαν η Ελλάδα και η Τουρκία στη διοίκηση και μετά από επτά έτη θα παρέχονταν συγκυριαρχία. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε από την Ελλάδα αλλά η Τουρκία δήλωσε πρόθυμη να το επιβάλλει. Καθώς η Βρετανία ξεκίνησε την εφαρμογή του ο Μακάριος δήλωσε και αυτός πρόθυμος να το αποδεχθεί²⁸.

25Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή»,98

26Στο ίδιο,99

27Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009),52

28Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή»,99

Η γενικότερη ιδέα ήταν η Κύπρος να είναι ανεξάρτητη, χωρίς όμως πιθανότητα διχοτόμησης ή ένωσης. Εγγυήτριες θα ήταν τρεις χώρες, η Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία. Με αυτόν τον τρόπο το νησί θα μπορούσε να αποκτήσει την ανεξαρτησία του. Μετά την πέμπτη προσφυγή στον Ο.Η.Ε., τον Δεκέμβριο του 1958, η Τουρκία προσέγγισε την Ελλάδα ώστε να βρεθεί μια λύση. Πραγματοποιήθηκε συνάντηση Κωνσταντίνου Καραμανλή – Ανταν Μεντερές στη Ζυρίχη, στις 11 Φεβρουαρίου 1959²⁹. Εκεί έγινε μια πρώτη συμφωνία για την παροχή στην Κύπρο εγγυημένης ανεξαρτησίας με την συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στη διακυβέρνηση. Ακολούθησε η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, με την συμμετοχή εκπροσώπων της Τουρκοκυπριακής και της Ελληνοκυπριακής κοινότητας. Τελικά, στις 19 Φεβρουαρίου 1959 υπεγράφησαν τα κείμενα που ήταν η βάση για την συνταγματική συγκρότηση της Κυπριακής Δημοκρατίας³⁰.

Η Κυπριακή Δημοκρατία θα είχε έναν Ελληνοκύπριο πρόεδρο και έναν Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο τους οποίους θα εξέλεγε η κάθε κοινότητα. Ο αντιπρόεδρος μπορούσε να θέσει βέτο σε ζητήματα κρατικής διαχείρισης, όπως είναι θέματα εξωτερικής ή οικονομικής πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο θεωρήθηκε ότι θα παρέχονταν πολιτική ισότητα στις δύο κοινότητες³¹. Οι υπουργοί ήταν 7 Ελληνοκύπριοι και 3 Τουρκοκύπριοι. Ανάλογη ήταν και η σύνθεση της Βουλής των Αντιπροσώπων. Ακόμη κάποια νομοσχέδια χρειάζονταν την απόλυτη πλειοψηφία κάθε κοινότητας. Η αναλογία που ορίστηκε για την συγκρότηση των δημοσίων υπηρεσιών και τον στρατό ευνοούσε τους Τουρκοκύπριους³².

Οι 5 μεγαλύτερες πόλεις θα είχαν διαφορετικούς δήμους για κάθε κοινότητα. Οι τρεις χώρες, Ελλάδα, Τουρκία και Μεγάλη Βρετανία, θα ήταν οι εγγυήτριες δυνάμεις. Καθεμιά θα είχε δικαίωμα επέμβασης. Η Ελλάδα και η Τουρκία θα εγκαθιστούσαν στο νησί στρατιωτική δύναμη. Τέλος η Βρετανία απέκτησε βάσεις στο νησί³³.

1.2 Η Κυπριακή Δημοκρατία αποκτά υπόσταση

29Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024),48

30Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή»,100

31Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024),48

32Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή»,101

33Κώστας Κωστής, *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας*, (Αθήνα: Πατάκης, 2015),748

Την 1η Μαρτίου 1959 επέστρεψε ο Μακάριος στην Κύπρο και η Ε.Ο.Κ.Α. τερμάτισε τη δράση της. Στις 13 Δεκεμβρίου 1959 έγιναν οι πρώτες προεδρικές εκλογές, στις οποίες κέρδισε ο Μακάριος. Επίσημα, στις 16 Αυγούστου 1960 κηρύχθηκε ανεξάρτητη η Κύπρος με την υπογραφή ιδρυτικών συνθηκών, την Συνθήκη Συμμαχίας και την Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ Κύπρου, Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας³⁴. Το σύνταγμα που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη Εγγυήσεως, απέκλειε την Ένωση αλλά και την διαίρεση της Κύπρου. Έδινε δικαίωμα επέμβασης στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις μονομερώς, εφόσον παραβιαζόταν το διεθνές καθεστώς³⁵.

Τον Νοέμβριο του 1963 ο Μακάριος κάνει την πρόταση των 13 σημείων για την αναθεώρηση του συντάγματος. Σε αυτά προβλεπόταν η οριστική κατάργηση του βέτο που μπορούσε να θέσει ο Τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος σε ζητήματα πολιτικής. Όμως θα μπορούσε να αντικαθιστά στα καθήκοντα του τον πρόεδρο της Δημοκρατίας σε περιπτώσεις όπου δεν θα μπορούσε να ασκήσει τα καθήκοντα του ή δεν ήταν παρών. Προτεινόταν ακόμη η εκλογή τόσο του προέδρου όσο και του αντιπροέδρου της Βουλής από το σύνολο των βουλευτών και όχι ξεχωριστά από τους βουλευτές της κάθε κοινότητας. Αντίστοιχα αναπλήρωση του προέδρου της Βουλής από τον αντιπρόεδρο σε περιπτώσεις αντίστοιχες με του προέδρου Δημοκρατίας. Καταργούσε την απαίτηση για ύπαρξη χωριστών πλειοψηφιών σε ψηφοφορίες της Βουλής για συγκεκριμένα θέματα.

Όριζε την ίδρυση ενιαίων δήμων στις πέντε πόλεις. Ενοποιούσε την δικαστική εξουσία και καταργούσε τον διαχωρισμό στην αστυνομία και την χωροφυλακή. Προσδιόριζε την αριθμητική δύναμη του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας. Η συμμετοχή από τις δύο κοινότητες σε δημόσιες υπηρεσίες, σώματα ασφαλείας και στρατό προβλεπόταν να είναι ανάλογη με την αριθμητική της δύναμη. Μείωνε ακόμη τα μέλη της επιτροπής για τις δημόσιες υπηρεσίες από πέντε σε δέκα και οι αποφάσεις της επιτροπής αυτής θα παίρνονταν με πλειοψηφία. Τέλος καταργούνταν η Ελληνοκυπριακή κοινοτική συνέλευση ενώ διατηρούνταν η αντίστοιχη Τουρκοκυπριακή³⁶. Όλα αυτά τα μέτρα δεν ήταν αρεστά στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα και την οδήγησε στη δημιουργία των οχυρωμένων θυλάκων³⁷.

34 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 100
35 Στο ίδιο, 101

36 Παύλος Τζεργιάς, «Απο τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.ΙΣΤ (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), 469

37 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 101

Τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς ξεκινούν οι διακοινοτικές συγκρούσεις³⁸. Ο πρώτος διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων έγινε με τα επεισόδια που ξέσπασαν. Τότε χαράσσεται η «πράσινη γραμμή» στη Λευκωσία³⁹. Συγκεκριμένα στις 21 Δεκεμβρίου τα επεισόδια ξεκινούν στη Λευκωσία και από εκεί βαθμιαία επεκτείνονται σε όλη την Κύπρο. Στόχος των Ελληνοκυπριακών οργανώσεων ήταν η Ένωση με την Ελλάδα⁴⁰. Οι Βρετανοί αναλαμβάνουν πρωτοβουλία για ειρηνευτική προσπάθεια. Πραγματοποιείται η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου τον Ιανουάριο του 1964, που όμως δεν κατάφερε να ηρεμήσει την κατάσταση. Στις 4 Μαρτίου 1964 το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. αναγνώρισε την ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας και κατ' επέκταση και την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση. Προέβλεπε ακόμα και την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης και την ανάληψη μεσολαβητικής προσπάθειας από τα Ηνωμένα Έθνη⁴¹. Εγκαθίσταται στο νησί μια ειρηνευτική δύναμη του Ο.Η.Ε.. Σκοπός της είναι να συμβάλει εξάλειψη των συγκρούσεων στην περιοχή⁴².

Η Ελλάδα τον Απρίλιο του 1964 ξεκινά την μυστική αποστολή μονάδων του ελληνικού στρατού. Παράλληλα προσπαθεί να ελέγξει τις κινήσεις του Μακαρίου⁴³. Τον Ιούνιο του 1964 επανέρχεται στην Κύπρο ο Γεώργιος Γρίβας⁴⁴. Οι συγκρούσεις με τους Τουρκοκύπριους συνεχίζονται και οξύνονται. Ενδεικτικό είναι το επεισόδιο στη Μανσούρα. Στις 6 Αυγούστου 1964 η Εθνική Φρουρά συγκρούεται με τις τουρκοκυπριακές δυνάμεις για τον έλεγχο της περιοχής. Ο Γρίβας σε συνεννόηση με την κυβέρνηση της Κύπρου, εκτελεί εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στον τουρκικό θύλακα. Για να βοηθήσουν τους Τουρκοκύπριους απογειώνονται από την Τουρκία πολεμικά αεροπλάνα που κάνουν μόνο προειδοποιητικές πτήσεις. Την επόμενη μέρα ο Γρίβας επαναλαμβάνει την επίθεση και έτσι στις 9 Αυγούστου τα αεροπλάνα της Τουρκίας βομβαρδίζουν την περιοχή. Τότε η Κυπριακή κυβέρνηση απαιτεί παύση των

38 Στο ίδιο, 103

39 Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη δημοκρατία . Απο το τέλος του Εμφυλίου εως τη δικτατορία», 51

40 Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009), 56

41 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 103

42 Andreas Stergiou, «History», στο *The Middle East and North Africa 2022*, ed. Christopher Matthews, Imogen Gladman 68th edition (London and New York: Routledge, 2021), 140

43 Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη δημοκρατία . Απο το τέλος του Εμφυλίου εως τη δικτατορία», 51

44 Παύλος Τζερμιάς, «Απο τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.ΙΣΤ (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), 473

βομβαρδισμών, διαφορετικά θα γινόταν ευρεία επίθεση κατά των Τουρκοκυπρίων. Εν τέλει οι επιθέσεις σταμάτησαν όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας ψήφισε κατάπαυση του πυρός⁴⁵.

Με την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα η κατάσταση στο Κυπριακό επιδεινώθηκε. Στη συνάντηση των δύο πλευρών τον Σεπτέμβρη του 1967, η Τουρκία απέρριψε την πρόταση για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα⁴⁶. Ακολούθησαν τραγικά επεισόδια στα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος. Εκεί Ελληνοκύπριοι αστυνόμοι προσπάθησαν να κουνήσουν τα οδοφράγματα που είχαν στηθεί και δέχθηκαν πυρά Τουρκοκυπρίων που έλεγχαν στρατιωτικά την περιοχή. Η σύγκρουση σύντομα γενικεύθηκε και σε αυτήν ενεπλάκη ο Γρίβας με όπλα και τανκς διώχνοντας ακόμα και τις δυνάμεις του Ο.Η.Ε. που έσπευσαν να προστατεύσουν τους Τουρκοκύπριους⁴⁷. Αποτέλεσμα των συγκρούσεων ήταν 20 νεκροί Τουρκοκύπριοι⁴⁸. Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν τη διεθνή καταδίκη αλλά και την διεθνή παρέμβαση υπέρ των Τουρκοκυπρίων⁴⁹.

Η Τουρκία τότε βρίσκει αφορμή να ζητήσει την απομάκρυνση τόσο του Γρίβα όσο και της Ελληνικής μεραρχίας. Μετά από τις έντονες πιέσεις που δέχθηκε η δικτατορία αναγκάστηκε να αποδεχτεί το αίτημα. Ο Γεώργιος Γρίβας αποχωρεί από την Κύπρο και επιστρέφει στην Ελλάδα, όπου τίθεται υπό περιορισμό. Η μεραρχία ξεκινά σταδιακά την αποχώρηση της από τον Νοέμβριο και την ολοκληρώνει τον Ιανουάριο του 1968⁵⁰.

Τότε ξεκινούν συνομιλίες για την εξεύρεση λύσης. Οι διακοινοτικές συνομιλίες βοηθούν στην εξομάλυνση κάπως της κατάστασης⁵¹. Βασικό στοιχείο για τις συνομιλίες ήταν η στροφή του Μακάριου, ο οποίος πλέον δεν υποστηρίζει την Ένωση με την Ελλάδα αλλά την ανεξαρτησία της Κύπρου. Οι συνομιλίες προωθούνται τόσο από τον Ο.Η.Ε. όσο και από την Τουρκική κυβέρνηση του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ. Συνομιλητές εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων ήταν ο Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντενκτάς⁵².

45 Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση, διχοτόμηση, ανεξαρτησία: οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό 1963-1967*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000), 145

46 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 105

47 Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024), 69

48 Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009), 58

49 Andreas Stergiou, «History», στο *The Middle East and North Africa 2022*, ed. Christopher Matthews, Imogen Gladman 68th edition (London and New York: Routledge, 2021), 140

50 Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024), 69

51 Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, (Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009), 58

52 Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: σύγκρουση και επίλυση*. (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002), 138

Ωστόσο από τις αρχές του 1969 φάνηκε το αδιέξοδο με την έντονη τρομοκρατία που ασκούσαν. Από την ελληνική πλευρά την βία υποστήριζαν ακραία στοιχεία του δικτατορικού καθεστώτος. Αυτοί ήταν που τον Μάρτιο του 1970 επιχείρησαν να δολοφονήσουν τον Μακάριο. Η διαφωνία στις συνομιλίες γίνεται εμφανής τα επόμενα χρόνια. Ενδεικτική είναι και η επιστροφή του Γρίβα στο νησί το 1971⁵³.

Ο ίδιος ιδρύει την ΕΟΚΑ Β', μια παράνομη και τρομοκρατική οργάνωση. Με τις τρομοκρατικές του ενέργειες προσπάθησε να αποσταθεροποιήσει την κυβέρνηση του Μακαρίου⁵⁴. Η οργάνωση αυτή, δεν είχε καμία σχέση με την Ε.Ο.Κ.Α. του 1950, ήταν αποκλειστικό όργανο της Χούντας της Ελλάδας και μόνος της σκοπός ήταν η τρομοκρατία⁵⁵. Για να αντιμετωπίσει ο αρχιεπίσκοπος την οργάνωση αποφάσισε να ιδρύσει το «Εφεδρικό», μια αστυνομική δύναμη που θα ασχολούνταν με αυτήν⁵⁶. Μετά τον θάνατο του Γρίβα η τρομοκρατία κατά του Μακαρίου κλιμακώθηκε. Η οργάνωση πέρασε στον απευθείας έλεγχο του δικτάτορα Ιωαννίδη⁵⁷. Ο Πρόεδρος αναγκάστηκε να ζητήσει τον Ιούλιο του 1974 να φύγουν οι Έλληνες αξιωματικοί της Εθνικής φρουράς⁵⁸.

1.3 Το πραξικόπημα και η μετέπειτα κατάσταση

Αποτέλεσμα όλου αυτού του κλίματος ήταν η επιχείρηση ανατροπής του Προέδρου στις 15 Ιουλίου 1974 με το πραξικόπημα που οργανώθηκε από την δικτατορική κυβέρνηση των συνταγματαρχών. Η Εθνική Φρουρά και οι Ελληνικές Δυνάμεις Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) που υποστήριζαν τους πραξικοπηματίες δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν αμέσως τον έλεγχο. Αντιστάθηκαν σθεναρά οι οπαδοί του Μακαρίου, η Προεδρική Φρουρά και στο «Εφεδρικό» σώμα της αστυνομίας όμως δεν μπόρεσαν να επικρατήσουν στο τέλος⁵⁹. Ο δικτάτορας Ιωαννίδης ορίζει ως «πρόεδρο» της Κύπρου τον Νίκο Σαμψών. Ο ίδιος ήταν γνωστός στους Τουρκοκύπριους με το προσωνύμιο «σφαγέας της Ομορφίτας» το 1963-4⁶⁰. Ευτυχώς ο

53 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 106

54 Παύλος Τζεργιάς, «Από τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), 478

55 Andreas Stergiou, «History», 140

56 Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024), 72

57 Andreas Stergiou, «History», 141

58 Ριζάς-Στεφανίδης, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», 108

59 Παύλος Τζεργιάς, «Από τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», 481

60 Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024), 94

Αρχιεπίσκοπος κατάφερε να ξεφύγει και να φτάσει στις 18 Ιουλίου στη Νέα Υόρκη, όπου μίλησε στο Συμβούλιο του Ο.Η.Ε. Εκεί καταδίκασε την εισβολή των πραξικοπηματιών στη χώρα του. Χαρακτήρισε το γεγονός ως εισβολή στο ανεξάρτητο κράτος της Κύπρου⁶¹.

Στις 20 Ιουλίου οι Τούρκοι εισβάλλουν στην Κύπρο⁶². Η απόβαση τους έγινε σε δύο φάσεις. Αρχικά μπήκαν στο βόρειο τμήμα του νησιού. Σκοπός όπως ισχυρίζονταν ήταν να προστατέψουν τον Τουρκοκυπριακό πληθυσμό στο νησί. Στις 22 Ιουλίου 1974 υπεγράφη συνθήκη ανακωχής. Στις 23 Ιουλίου η δικτατορία της Αθήνας και το πολίτευμα που είχε επιβάλλει στην Λευκωσία κατέρρευσαν. Οπότε εκκινούν και ειρηνευτικές συνομιλίες στην Ζυρίχη⁶³. Αργότερα όμως, καθώς δεν τα έβρισκαν στη συμφωνία, στις 14 έως 16 Αυγούστου οι τούρκικες δυνάμεις επέκτειναν την κυριαρχία τους με αποτέλεσμα να έχουν καταλάβει πια το 37% του νησιού⁶⁴. Οι Ελληνοκύπριοι που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις ιδιοκτησίες τους ήταν περίπου 200.000, ενώ οι αγνοούμενοι Ελληνοκύπριοι ανέρχονται στους 1619⁶⁵. Από τους Τουρκοκύπριους υπολογίζεται ότι περίπου 50000 εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και έφυγαν προς το βόρειο τμήμα του νησιού⁶⁶.

Μετά την εισβολή το νησί χωρίστηκε σε ελεύθερο και κατεχόμενο τμήμα⁶⁷. Έγιναν αρκετές προσπάθειες για να βρεθεί μια λύση. Αρκετές συνομιλίες μεταξύ Μακαρίου και Ντενκτάς ήταν κοντά στο να βρουν μια λύση το 1977 και το 1979, όμως τελικά δεν τελεσφόρησαν. Στις 15 Νοεμβρίου 1983 «το αυτοαποκαλούμενο τουρκοκυπριακό κράτος» ανακήρυξε ανεξαρτησία από την Τουρκία. Ωστόσο, αναγνωρίστηκε από εκείνη ως «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρεια Κύπρου». Οι υπόλοιπες χώρες του Ο.Η.Ε. καταδίκασαν αυτήν την κίνηση και δεν αναγνώρισαν το κράτος⁶⁸.

Το 1990 η Κυπριακή Δημοκρατία κατέθεσε αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπό το πρίσμα της ένταξης όλου του νησιού άρχισαν πάλι οι συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων

61 Παύλος Τζεργιάς, «Απο τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», 481

62 Βασίλης Φούσκας, *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. (Αθήνα: Επίκεντρο, 2024), 94

63 Andreas Stergiou, «History», 141

64 Παύλος Τζεργιάς, «Απο τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)», 481

65 Στο ίδιο, 483

66 Andreas Stergiou, «History», 141

67 Ιωσήφ Ιωσήφ, «Εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και η Ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου, 1974-1998», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.ΙΣΤ (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), 484

68 Andreas Stergiou, «History», στο *The Middle East and North Africa 2022*, ed. Christopher Matthews, Imogen Gladman 68th edition (London and New York: Routledge, 2021), 141

στη βάση του Σχεδίου Αναν, του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε.. Αποφασίστηκε να διεξαχθούν ταυτόχρονα δημοψηφίσματα στις δύο κοινότητες στις 24 Απριλίου 2004. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν αρνητικό στην ελληνοκυπριακή πλευρά. Οι Ελληνοκύπριοι απέρριψαν το σχέδιο Αναν σε ποσοστό 75,8%. Αντίστοιχα οι Τουρκοκύπριοι το αποδέχθηκαν, καθώς μόνο το 35,1% ψήφισε κατά του σχεδίου⁶⁹. Την 1η Μαΐου του 2004 το νησί εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όμως αν και εντάχθηκε ενιαία η Κύπρος, στο βόρειο τμήμα, όπου δεν ασκεί έλεγχο η Κυπριακή Δημοκρατία, δεν ισχύουν οι ευρωπαϊκές νομοθεσίες⁷⁰.

⁶⁹ Stergiou, «History», 143

⁷⁰ Στο ίδιο, 142

2. Μεθοδολογία έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Έχοντας παρέλθει 50 χρόνια από την Τουρκική εισβολή και κατοχή της Κύπρου θεωρήθηκε αναγκαίο να μελετηθεί το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων και τι έχουν διδαχθεί οι μαθητές/τριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κατά την περίοδο 1974 έως σήμερα. Ειδικότερα τι περιλάμβαναν αλλά και τι περιλαμβάνεται σήμερα στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας του γυμνασίου και του λυκείου. Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει την μέθοδο έρευνας και τους σκοπούς της εργασίας, το υλικό που μελετήθηκε καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα που δημιουργήθηκαν.

Μελετώντας τα εγχειρίδια που εκδόθηκαν από το 1974 έως σήμερα και τις αναφορές που υπάρχουν σχετικά με το Κυπριακό σε αυτά παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις μεταξύ των βιβλίων. Άλλοτε αυξάνονται οι πληροφορίες και άλλοτε μειώνονται. Για αυτό βασικός στόχος της εργασίας είναι να ερευνηθούν τα εγχειρίδια που χρησιμοποιούνταν και τι διδάσκονταν από το 1974 έως και σήμερα οι μαθητές για το τι είναι Κυπριακό ζήτημα. Επόμενος στόχος είναι να παρουσιαστεί το υλικό που ανευρέθηκε. Το οποίο αποτελεί πολύ σημαντικό κομμάτι της εργασίας. Μέσω της χρονολογικής τους παράθεσης μπορεί να γίνει αντιληπτό πως διαφοροποιείται κάθε συγγραφέας ή συγγραφική ομάδα από τη μια χρονική περίοδο στην επόμενη. Τις προσθήκες ή τις αφαιρέσεις που έγιναν στο προϋπάρχον κάθε φορά υλικό.

Για να μελετηθούν τα εγχειρίδια χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Ανάλυσης περιεχομένου. Είναι ο προτιμότερος τρόπος έρευνας όταν πρόκειται για σχολικά βιβλία. Συνδυάζεται τόσο με την ποσοτική όσο και με την ποιοτική μορφή έρευνας⁷¹. Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου εξελίχθηκε στις Η.Π.Α. κυρίως στις αρχές του 20ου αιώνα. Ασχολείται κυρίως έρευνα του κειμένου που περιέχεται στα σχολικά βιβλία. Για να είναι ικανός/η ο/η ερευνητής/τρια να καταλήξει σε ένα ασφαλές συμπέρασμα πρέπει με αντικειμενικότητα και χρησιμοποιώντας προγραμματισμένη διαδικασία να εξάγει ποσοτικά στοιχεία από τα οποία θα προκύψουν τα συμπεράσματα του⁷². Στην παρούσα εργασία τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας παρουσιάζονται σε πίνακα στο επόμενο κεφάλαιο.

⁷¹Αγγελος Παληκίδης, « Ο Ναζισμός στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας», στο *Κριτικές προσεγγίσεις του Ναζιστικού φαινομένου*, επιμ. Άγγελος Παληκίδης (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο 2013), 77

⁷²Κυριάκος Μπινίδης, *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*, (Αθήνα: Μεταίχμιο 2004),48

Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1980. Σκοπός της ήταν να βοηθήσει στην ανάλυση του ποιοτικού υλικού που περιέχουν τα σχολικά εγχειρίδια. Υπάρχουν τρία είδη ποιοτικής έρευνας ενός κειμένου, η «συγκεφαλαίωση», η «εξήγηση» και η «δόμηση»⁷³. Στη συγκεκριμένη εργασία χρησιμοποιείται η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου.

Αρχικά αναζητήθηκε βιβλιογραφία για το Κυπριακό ζήτημα αλλά και για την ιστορία της Κύπρου. Στη συνέχεια αναζητήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου και του Λυκείου από το 1974 έως σήμερα. Πρόκειται για τα βιβλία:

- Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Γ' γυμνασίου, Γεωργία Κουλικούρδη, έκδοση 1982.
- Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Γ' λυκείου, Βασίλης Σκουλάτος, Νίκος Δημακόπουλος και Σωτήρης Κόνδης, έκδοση 1984.
- Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή Παγκόσμια, Γ' γυμνασίου, Βασίλης Κρεμμυδας, έκδοση 1985.
- Ιστορία νεότερη και Σύγχρονη, Γ' γυμνασίου, Βασίλης Σφυρόερας, έκδοση 1999.
- Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Γ' γυμνασίου, Ευαγγελία Λούβη και Δημήτρης Ξιφαράς, έκδοση 2024
- Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου, Γ' λυκείου, Ιωάννης Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Θεόδωρος Νήμας και Χαρίς Σχολινάκη Χελιώτη, έκδοση 2024.

2.1 Τα ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση την βιβλιογραφία που μελετήθηκε διαμορφώνονται τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Η Κυπριακή ιστορία, όπως και η Ελληνική, έχει διάφορες περιόδους που ξεκινούν από την αρχαιότητα και φθάνουν ως την σύγχρονη εποχή. Στα υπό έρευνα εγχειρίδια ποια περίοδο έχουν περιλάβει ο εκάστοτε συγγραφέας ή ομάδα συγγραφέων;
- Στο σχετικό υλικό των εγχειριδίων υπάρχουν αναφορές για την «κυπριακή τραγωδία». Όμως εντοπίζονται αναφορές για την συμβίωση των δύο κοινοτήτων κατά

⁷³Στο ίδιο, 99

την περίοδο της Βρετανικής κυριαρχίας; Αναφέρονται οι διενέξεις που ξεκίνησαν αργότερα το 1963;

Είναι σημαντικό να παρουσιάζεται στους/ις μαθητές/τριες μια εικόνα της συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Έτσι ώστε να μπορέσουν ευκολότερα να αντιληφθούν το υπόβαθρο της διαμάχης.

- Η κατεξοχήν Ελληνοκυπριακή οργάνωση που πάλεψε για την ανεξαρτησία του Κυπριακού κράτους ήταν η Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.) Αρχηγός ήταν ο Γεώργιος Γρίβας. Αντίστοιχα οι Τουρκοκύπριοι δημιούργησαν την δική τους οργάνωση την Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT). Τι αναφορές για τις συγκεκριμένες οργανώσεις και την δράση τους κατά την περίοδο πριν τη δημιουργία του κράτους εντοπίζονται στα σχολικά βιβλία; Διαχωρίζεται η εθνικοαπελευθερωτική δράση της Ε.Ο.Κ.Α. με την τρομοκρατική δράση της Ε.Ο.Κ.Α. Β; Επίσης πώς σκιαγραφείται ο ρόλος και η προσωπικότητα του Γρίβα; τι αναφορές υπάρχουν για την δράση του στην Ελλάδα πριν πάει στην Κύπρο;

Οι οργανώσεις και η δράση τους είχαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του Κυπριακού ζητήματος. Εξίσου σημαντικός ήταν και ο ρόλος του Γεώργιου Γρίβα. Για αυτό θεωρείται σημαντικό να γνωρίσουν οι μαθητές/τριες περισσότερα στοιχεία για τον ίδιο αλλά και το παρελθόν του.

- Με δεδομένη την ευθύνη που φέρει η δικτατορία για τα τραγικά γεγονότα της Κύπρου πώς αποδίδεται αυτή σε κάθε εγχειρίδιο; σε ποιο βαθμό θεωρείται το πραξικόπημα των συνταγματαρχών υπαίτιο για την τελική διχοτόμηση του νησιού και τον Αττίλα;

- Σε αρκετά σχολικά εγχειρίδια εντοπίζονται φωτογραφίες και παραθέματα. Ποιος είναι ο σκοπός ύπαρξης τους; Επιδιώκουν οι συγγραφείς να προκαλέσουν συναισθηματική φόρτιση στους/ις μαθητές/τριες για τα δεινά που υπέστησαν οι Ελληνοκύπριοι ;

Καθώς οι εικόνες προσφέρουν μια οπτικοποίηση όσων αναφέρουν τα εγχειρίδια, κρίθηκε σημαντικό να ερευνηθούν όσα περιλαμβάνονται στα σχολικά βιβλία.

3. Τα σχολικά εγχειρίδια

Τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τα οποία αναφέρονται στο Κυπριακό είναι της Γ΄ Γυμνασίου και της Γ΄ Λυκείου. Τα απαιτούμενα για την έρευνα σχολικά βιβλία είναι έξι. Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί το κάθε εγχειρίδιο ξεχωριστά σε υποκεφάλαιο. Στο πρώτο μέρος του κάθε υποκεφαλαίου θα αναφέρονται μερικά γενικά στοιχεία για το εκάστοτε εγχειρίδιο, ενώ στο δεύτερο μέρος θα καταγράφονται τα στοιχεία που περιέχονται σε αυτό και απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Στο τέλος του κεφαλαίου βρίσκεται πίνακας με τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας, αναζητήθηκε το ποσοστό που καταλαμβάνουν επι του συνόλου των σελίδων οι αναφορές στο Κυπριακό, πόσες εικόνες, χάρτες και παραθέματα εντοπίστηκαν.

3.1 Γ.Κουλικούρδη, «Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία» Γ΄ Γυμνασίου.

Το πρώτο εγχειρίδιο ιστορίας για την Γ΄ Γυμνασίου που εκδόθηκε μετά την διχοτόμηση της Κύπρου ήταν της Γεωργίας Κουλικούρδη. Ο τίτλος του βιβλίου ήταν «Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία» Γ΄ Γυμνασίου. Η περίοδος που κυκλοφόρησε ήταν από το 1975/6 έως το 1983/4⁷⁴. Η έκδοση που μελετήθηκε είναι του 1982. Εμπεριέχει κάποιες αναφορές στο Κυπριακό στην ενότητα με τον τίτλο «Η Ελλάδα στη σύγχρονη εποχή» που εκτείνεται στις σελίδες 332-4. Όμως στην ίδια ενότητα περιλαμβάνονται εξίσου αναφορές σε περισσότερα ιστορικά ζητήματα⁷⁵. Σχετικές με το θέμα φωτογραφίες, εικόνες ή παραθέματα δεν εντοπίστηκαν.

Η σχετική ενότητα «Η Ελλάδα στη σύγχρονη εποχή» ξεκινά τις αναφορές της από την απελευθέρωση της χώρας από τους Γερμανούς το 1944. Όσον αφορά το Κυπριακό κάνει μια υπερβολικά σύντομη μνεία στον αγώνα της Κύπρου για ανεξαρτησία και ξεκινά την ιστορία του Κυπριακού από το 1960 οπότε και η αναγνώριση του κράτους⁷⁶. Η αφήγηση των γεγονότων τελειώνει με την κατάληψη του 38% του νησιού από τους Τούρκους στην ίδια παράγραφο⁷⁷.

74 Αγγελος Παληκίδης, «Ο ρόλος της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1950-2000): διδακτική, ιδεολογική και αισθητική λειτουργία των εικόνων» (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2007),554.

75 Γεωργία Κουλικούρδη, *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ,1982),332

76 Στο ίδιο, 332

77 Στο ίδιο,333

Δεν υπάρχει καμία αναφορά στην περίοδο της Βρετανικής κατοχής του νησιού ούτε και στις διενέξεις που υπήρχαν ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Η μόνη ίσως μνεία στην περίοδο Βρετανικής κατοχής του νησιού είναι το σημείο που γράφει: «Υστερα από πολύχρονο διπλωματικό καί ένοπλο άγωνα ή Κύπρος αναγνωρίστηκε ανεξάρτητο κράτος (1960), μέλος τής 'Αγγλικής Κοινοπολιτείας καί τοῦ Ο.Η.Ε.»⁷⁸. Στο εγχειρίδιο επίσης δεν υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στην Ε.Ο.Κ.Α.. Πολύ περισσότερο στον αρχηγό της αλλά και στην μεταγενέστερη δημιουργία και δράση της Ε.Ο.Κ.Α. Β'.

Ωστόσο αποδίδει την ευθύνη στην δικτατορία για την τραγική κατάληξη της Κύπρου. Ειδικότερα, αναφέρει πως η Τουρκία: «Έτσι έκμεταλλεύτηκε το πραξικόπημα πού έκδηλώθηκε τόν 'Ιούλιο τοῦ 1974 ἐνάντια στό νόμιμο Πρόεδρο τής Κύπρου. Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' - πραξικόπημα γιά τό όποίο δέν ἦταν ἀνεύθυνη και ή δικτατορική κυβέρνηση τής Ἀθήνας- καί ἔκανε εἰσβολή καί κατέλαβε σημαντικό τμήμα (περίπου 38% τοῦ συνολικοῦ ἐδάφους) τής ἀνεξάρτητης Κυπριακῆς Δημοκρατίας καί τό κατεχει ὡς σήμερα (1982)...»⁷⁹. Κατονομάζει την δικτατορία της Ελλάδας ως υπαίτια για την τραγική εξέλιξη σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθώς αυτή έδωσε την αφορμή που επιζητούσε η Τουρκία για την διχοτόμηση. Τέλος, στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο δεν εντοπίστηκε καμία φωτογραφία ή παράθεμα σχετικό με το κυπριακό ζήτημα.

3.2 Β. Κρεμμυδάς, «Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή- Παγκόσμια» Γ' Γυμνασίου

Το επόμενο σχολικό βιβλίο ιστορίας της Γ' Γυμνασίου ήταν του Βασίλη Κρεμμυδά. Εκδόθηκε το 1984 και κυκλοφόρησε μέχρι το 1990/1⁸⁰. Ο τίτλος του ήταν «Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή-Παγκόσμια». Μελετήθηκε η έκδοση του 1985. Οι αναφορές στο

78 Γεωργία Κουλικούρδη, *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ,1982),333

79 Στο ίδιο,333

80 Αγγελος Παληκίδης, «Ο ρόλος της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1950-2000): διδακτική, ιδεολογική και αισθητική λειτουργία των εικόνων» (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2007),554.

Κυπριακό βρίσκονται σε δύο ενότητες, «Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις»⁸¹ και «3. Η διεθνής θέση της χώρας και η όξυνση των εθνικών προβλημάτων»⁸².

Στο συγκεκριμένο βιβλίο η κύριότερη αναφορά στην Κύπρο και το Κυπριακό γενικότερα εντοπίστηκε στην λεζάντα της εικόνας στη σελίδα 329. Πρόκειται για ένα χάρτη της Κύπρου. Αυτό είναι το πρώτο εγχειρίδιο που στο θέμα προς μελέτη έχει ερώτηση σχετική με την ιστορία του νησιού, παρότι στο κυρίως κείμενο δεν έχει ιδιαίτερες αναφορές στην Κύπρο⁸³.

Οι αναφορές στο Κυπριακό εντοπίστηκαν σε δύο ενότητες, όμως είναι ελάχιστες, όπως και στο προηγούμενο εγχειρίδιο. Η ενότητα «Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις» περιλαμβάνει τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Επίσης αναφέρεται στο πραξικόπημα της Χούντας: «...(πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974), για τα οποία είναι απολύτως υπεύθυνη»⁸⁴.

Στην ίδια ενότητα εντάσσεται η μοναδική εικόνα που εντοπίστηκε στο βιβλίο και σχετίζεται με την Κύπρο. Είναι ένας χάρτης του νησιού, όπου το κατεχόμενο κομμάτι είναι βαμμένο με κόκκινο χρώμα. Στην λεζάντα της εικόνας γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία της Κύπρου από την αρχαιότητα έως το 1983, όταν το βόρειο τμήμα του νησιού ανακήρυξε την αυτονομία του⁸⁵.

Η επόμενη ενότητα «3. Η διεθνής θέση της χώρας και η όξυνση των εθνικών προβλημάτων» εστιάζει κυρίως στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας. Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρεται στην Κύπρο και στις διεκδικήσεις της Τουρκίας από αυτήν αλλά και από το Αιγαίο. Ειδικότερα: «Η Τουρκία εφαρμόζει μια εξωτερική πολιτική διεκδίκησης εδαφών στην Κύπρο και στο ελληνικό Αιγαίο, σε αντίθεση με κάθε έννοια σεβασμού προς τις διεθνείς συνθήκες...» και σε άλλο σημείο αναφέρεται στην δημιουργία του ψευδοκράτους: « Στην Κύπρο μάλιστα η διεκδίκηση έγινε πράξη με την εισβολή τουρκικού στρατού και με την κατάληψη του 40% περίπου του

81 Βασίλης Κρεμμυδάς, *Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή-Παγκόσμια*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ,1985),326

82 Στο ίδιο,329

83 Στο ίδιο,330

84 Βασίλης Κρεμμυδάς, *Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή-Παγκόσμια*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ,1985),327

85 Στο ίδιο,329

κυπριακού εδάφους το 1974· το τμήμα αυτό μάλιστα του νησιού ανακηρύχθηκε παράνομα σε τουρκοκυπριακό κράτος στο τέλος του 1983»⁸⁶.

Σχετικά με την περίοδο που η νήσος ανήκε στην Βρετανική αυτοκρατορία η λεζάντα αναφέρει: « Το ελληνικό αυτό νησί έμεινε αγγλική αποικία ως το 1959, οπότε, ύστερα από σκληρό αντιαποικιακό, εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα οι Κύπριοι απέκτησαν την ανεξαρτησία τους»⁸⁷. Όμως περαιτέρω αναφορές στην διαβίωση των δύο κοινοτήτων και στις συγκρούσεις που ξέσπασαν από το 1963 δεν εντοπίστηκαν.

Δεν υπάρχουν καταγραφές για την ίδρυση ή την δράση της Ε.Ο.Κ.Α στην περίοδο του αγώνα κατά των Άγγλων. Ούτε αναφέρει την τουρκοκυπριακή οργάνωση ΤΜΤ. Η μοναδική μνεία που υπάρχει και παραπέμπει σε ένοπλο αγώνα για απελευθέρωση είναι πάλι στην λεζάντα: «...ύστερα απο σκληρό αντιαποικιακό, εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα οι Κύπριοι απέκτησαν την ανεξαρτησία τους»⁸⁸. Είναι φανερό ότι δεν παρέχονται περισσότερα στοιχεία για την οργάνωση και τον αγώνα της για απελευθέρωση. Παραλείπεται ακόμη να αναφερθεί στην Ε.Ο.Κ.Α. Β' όπως και στον ρόλο του Γρίβα.

Όμως ο συγγραφέας του βιβλίου κάνει σαφή αναφορά στην ευθύνη που έχει η Χούντα για την κατάληξη της Κύπρου. Ειδικότερα, καταλογίζει πλήρη υπαιτιότητα στην δικτατορία και το πραξικόπημα που κατ' εντολή της έγινε και το συνδέει άμεσα με την εισβολή των Τούρκων το 1974. Όπως αναφέρει: «...δεν έπεσε παρά αφού διέλυσε την οικονομία και συσσώρευσε εθνικά προβλήματα (πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974), για τα οποία είναι απολύτως υπεύθυνη»⁸⁹.

Η μοναδική εικόνα σχετική με το Κυπριακό που εντοπίστηκε φαίνεται να έχει διπλό σκοπό. Αρχικά με αφορμή τον χάρτη δίνεται στην λεζάντα μια σύντομη ιστορία της Κύπρου. Οπότε προσφέρει επιπλέον του κυρίως κειμένου πληροφορίες στους/στις μαθητές/τριες. Όμως το γεγονός πως το κατεχόμενο τμήμα της είναι βαμμένο με κόκκινο χρώμα μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει στόχο να προκαλέσει συναισθηματικά τους/τις μαθητές/τριες. Ίσως αυτός να ήταν ο λόγος επιλογής της συγκεκριμένης εικόνας για το σχολικό εγχειρίδιο. Καθώς το κόκκινο

86 Στο ίδιο,329

87 Στο ίδιο,329

88 Στο ίδιο,329

89 Στο ίδιο,327

μπορεί να ταυτιστεί με το χρώμα του αίματος και κατ' επέκταση με το αίμα των αθώων Ελληνοκυπρίων που έχασαν τη ζωή τους⁹⁰.

3.3. Β. Σκουλάτος, Ν. Δημακόπουλος, Σ. Κονδής, «Ιστορία νεότερη και σύγχρονη» Γ' Λυκείου

Το πρώτο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας για την Γ' Λυκείου που εκδόθηκε μετά την διχοτόμηση ήταν από την ομάδα των συγγραφέων Βασίλη Σκουλάτου, Νίκου Δημακόπουλου και Σωτήρη Κονδή. Εκδόθηκε το 1984 και κυκλοφόρησε έως το 1999/2000⁹¹. Ο τίτλος του βιβλίου ήταν «Ιστορία νεότερη και σύγχρονη». Η έκδοση που μελετήθηκε είναι του 1984.

Στο εγχειρίδιο περιλαμβάνονται περισσότερα στοιχεία για το Κυπριακό συγκριτικά με τα δύο προηγούμενα. Η ενότητα όπου εντοπίστηκαν έχει τίτλο «2. Τα εθνικά προβλήματα» σελίδες 401 έως 405. Έχει για πρώτη φορά παράθεμα σχετικά με Κυπριακό και φωτογραφίες και χάρτη. Στις σελίδες 404-5 εντοπίζονται μόνο φωτογραφίες⁹². Η ενότητα δεν αναφέρεται αποκλειστικά στο Κυπριακό. Αρχίζει με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων και στη συνέχεια αναφέρεται στην Βόρεια Ήπειρο.

Οι αναφορές στο Κυπριακό συγκεντρώνονται όμως στην συγκεκριμένη ενότητα η οποία ξεκινά με μια σύντομη αναφορά στην αγγλική κατοχή του νησιού: «...το ζήτημα του πολιτικού μέλλοντος της Κύπρου την οποία, από το 1870, κατέχουν οι Άγγλοι». Όμως στη συνέχεια περνά στην περίοδο του 1949: «Στα 1949 οι Ελληνοκύπριοι κάτω από την εμπνευσμένη καθοδήγηση του αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου (1913-1977), κηρύσσονται με δημοψήφισμα υπέρ της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα (96% των ψήφων)»⁹³. Συνεχίζει με τον αγώνα για απελευθέρωση και την δημιουργία του Κυπριακού κράτους: «Μετά από διαπραγματεύσεις υπογράφεται η συμφωνία της Ζυρίχης και του Λονδίνου(1959), η οποία

90 Στο ίδιο, 329

91 Αγγελος Παληκίδης, «Ο ρόλος της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1950-2000): διδακτική, ιδεολογική και αισθητική λειτουργία των εικόνων» (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2007), 554.

92 Βασίλης Σκουλάτος, Νίκος Δημακόπουλος & Σωτήρης Κονδής, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984), 404-5

93 Βασίλης Σκουλάτος, Νίκος Δημακόπουλος & Σωτήρης Κονδής, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984), 401

αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της Κύπρου, αλλά παραχωρούσε στην τουρκική μειονότητα πολλές εξουσίες.»⁹⁴.

Η αφήγηση φθάνει ως το 1974 και την κατάληψη της Βόρειας Κύπρου: «...τον Ιούλιο-Αύγουστο 1974, μετά το οργανωμένο από το δικτατορικό καθεστώς της Αθήνας πραξικόπημα κατά του αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην ανοικτή επέμβαση της Τουρκίας και στην κατάληψη από τον τουρκικό στρατό ολόκληρης της Βόρειας Κύπρου (40% του εδάφους)». Η ενότητα κλείνει με την κοινή προσπάθεια Ελλάδας και Κύπρου για λύση του Κυπριακού προβλήματος: « Η Ελλάδα σε στενή συνεργασία με την κυπριακή κυβέρνηση [μετά το θάνατο του αρχιεπισκόπου Μακαρίου (1977) εκλέγεται πρόεδρος ο Σπύρος Κυπριανού], προσπαθεί με ειρηνικά κυρίως μέσα να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, οι οποίες θα επιτρέψουν τη λύση του κυπριακού προβλήματος...»⁹⁵

Σχετικά με την διαβίωση των Κυπρίων την περίοδο της Βρετανικής κατοχής το εγχειρίδιο προσφέρει κάποιες πληροφορίες. Συγκεκριμένα αναφέρει το δημοψήφισμα που έκαναν οι Ελληνοκύπριοι και στο οποίο τάχθηκαν υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα⁹⁶. Στην συνέχεια, αναφέρεται στις εκτελέσεις Κυπρίων αγωνιστών⁹⁷. Σαφώς δεν περιγράφει την διαβίωση των δύο κοινοτήτων την περίοδο της αγγλοκρατίας. Είναι η πρώτη φορά όμως που γίνεται αναφορά στο ζήτημα που προέκυψε με τους Τουρκοκύπριους το 1963. Συγκεκριμένα αναφέρει πως με τις συνταγματικές αλλαγές που προώθησε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος άρχισαν τα προβλήματα: « Αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Τουρκίας, η οποία πιέζει τους Τουρκοκύπριους να δημιουργήσουν τουρκικές εστίες σε διάφορα τμήματα της Κύπρου στα οποία διέθεταν συμπαγή δύναμη»⁹⁸.

Υπάρχουν ακόμη αναφορές στην ΕΟΚΑ. Είναι πρώτη φορά καθώς σε κανένα από τα προηγούμενα εγχειρίδια δεν είχε εντοπιστεί. Συγκεκριμένα αναφέρεται και η οργάνωση αλλά και ο ηγέτης της: «...η κυπριακή επαναστατική οργάνωση Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α), με στρατιωτικό συντονιστή το στρατηγό Γεώργιο Γρίβα (Διγενή), εξαπολύει ένοπλο αγώνα.»⁹⁹. Όμως δεν αναφέρει τίποτα για την Τουρκοκυπριακή οργάνωση

94 Στο ίδιο,402

95 Στο ίδιο, 402

96 Στο ίδιο,401

97 Στο ίδιο,402

98 Στο ίδιο,402

99 Στο ίδιο,401

ΤΜΤ. Δεν επεκτείνεται η αναφορά στον ρόλο ή στην δράση του Γρίβα στην Ελλάδα πριν αναλάβει την οργάνωση, μένει απλά στον χαρακτηρισμό του ως στρατιωτικού συντονιστή, ούτε και στην μετέπειτα επανασύσταση και δράση της ΕΟΚΑ Β΄.

Για την ευθύνη που βαρύνει την δικτατορία στην εξέλιξη που είχε το Κυπριακό και σε αυτό το βιβλίο οι συγγραφείς της την αποδίδουν ξεκάθαρα. Συγκεκριμένα αναφέρουν: «Από τότε το κυπριακό πρόβλημα περνά από διάφορες φάσεις, για να καταλήξει τον Ιούλιο - Αύγουστο 1974, μετά το οργανωμένο από το δικτατορικό καθεστώς της Αθήνας πραξικόπημα κατά του αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην ανοικτή επέμβαση της Τουρκίας και στην κατάληψη από τον τουρκικό στρατό ολόκληρης της Βόρειας Κύπρου (40% του εδάφους)»¹⁰⁰.

Τέλος σε αυτό το εγχειρίδιο εντοπίστηκαν τόσο εικόνες όσο και παράθεμα σχετικό με το Κυπριακό. Το παράθεμα έχει τίτλο «Ψήφισμα της Παγκύπριας Συνέλευσης (Ιούλιος 1954)». Ο σκοπός του είναι πληροφοριακός καθώς παρέχει επιπρόσθετες πληροφορίες σχετικά με την βούληση των Ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση, ήδη από την δεκαετία του 1950 : «...αφού ηκούσαμε τας εισηγήσεις τας γενόμενας επι του Κυπριακού ζητήματος ως τούτο διεμορφώθη μετά την επίμονον άρνησιν της Μ.Βρετανίας να ικανοποιήση το προς αυτοδιάθεσιν αίτημα του Κυπριακού λαού»¹⁰¹.

Η πρώτη εικόνα που εντοπίζεται είναι η φωτογραφία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου, με λεζάντα: «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ο Γ΄(1913-1977). Η Ιστορία τον ανέδειξε σε κορυφαία μορφή του Ελληνισμού»¹⁰². Αν και η φωτογραφία δεν έχει κάποια συναισθηματική φόρτιση, η λεζάντα προσπαθεί να δώσει μία συγκεκριμένη εικόνα. Η αναφορά «σε κορυφαία μορφή του Ελληνισμού» έχει στόχος να συνδέσουν στο μυαλό τους οι μαθητές/τριες τον αρχιεπίσκοπο και τον αγώνα του με τους ηγέτες της επανάστασης του 1821. Υπάρχει αντίστοιχη αναφορά και εντός του κειμένου: «Στην Κύπρο ζωντανεύουν οι ηρωικές στιγμές των θυσιών των μορφών του 1821 (Γρηγ. Αυξεντίου, Καραολής και Δημητρίου)»¹⁰³. Προφανής πρόθεση ήταν να συσχετιστεί ο αγώνας των Κυπρίων με τον αγώνα των Ελλήνων το 1821.

100 Στο ίδιο,402

101 Στο ίδιο,402

102 Στο ίδιο,401

103 Στο ίδιο,402

Η επόμενη εικόνα έχει ξεκάθαρα πληροφοριακό χαρακτήρα. Είναι ένας χάρτης της Κύπρου. Απεικονίζει χρωματισμένο με πράσινο χρώμα το ελεύθερο τμήμα του νησιού και με πορτοκαλί το έδαφος υπό τουρκική κατοχή. Έχει και διαγραμμίσεις οι οποίες δείχνουν προοδευτικά την απόβαση των τούρκικων δυνάμεων στο νησί από τις 22/7/1974 έως τις 16/8/1974. Ο χάρτης προέρχεται από: «Department of Lands and Survey's. Cyprus. 1974»¹⁰⁴.

Στην ίδια σελίδα με τον χάρτη βρίσκεται και μια φωτογραφία. Σε αυτήν διακρίνονται άνθρωποι να βρίσκονται καθισμένοι στο έδαφος τυλιγμένοι με κουβέρτες και με έκφραση απόγνωσης. Η λεζάντα γράφει: « Η κατοχή από τους Τούρκους του βόρειου τμήματος της Κύπρου δημιούργησε στο νησί τεράστιο προσφυγικό πρόβλημα. 250000 Κύπριοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να ζήσουν σε καταυλισμούς»¹⁰⁵. Η φωτογραφία και η λεζάντα της έχουν στόχο, πέραν της πληροφόρησης με κάποια λεπτομερή στοιχεία, την πρόκληση συναισθημάτων συμπόνιας για το δράμα που έζησαν οι Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες.

Στο ίδιο πλαίσιο, της συμπόνιας για τα δεινά που υπέστησαν οι Ελληνοκύπριοι, είναι και οι επόμενες φωτογραφίες. Πρόκειται για επτά ασπρόμαυρες φωτογραφίες με τον γενικό τίτλο για όλες: «ΚΥΠΡΟΣ 1974: Ο ΑΤΤΙΛΑΣ» και με κοινό υπότιτλο «200.000 ξεσπιτωμένοι έρημοι σαν τα πουλιά που έχασαν τις φωλιές τους»¹⁰⁶. Η παρομοίωση που χρησιμοποιείται έχει εμφανή σκοπό να προκαλέσει την συγκίνηση των μαθητών για τους ανθρώπους στις φωτογραφίες και το δράμα που έζησαν.

Στην σελίδα 404 υπάρχουν υπάρχουν τρεις φωτογραφίες. Η πρώτη είναι μια ηλικιωμένη γυναίκα. Φοράει σκούρα ρούχα και μαύρο μαντήλι στα μαλλιά, ενώ κρατά το κεφάλι της με μια έκφραση απόγνωσης. Στην διπλανή φωτογραφία είναι ένας άντρας επίσης με σκουρόχρωμα ρούχα. Κάθεται σε ένα ξύλινο κουτί μπροστά από μια σκηνή όπου προφανώς διέμενε την δεδομένη στιγμή. Η έκφρασή του δείχνει επίσης απόγνωση, όπως και στην πρώτη φωτογραφία. Η τρίτη φωτογραφία απεικονίζει πολλούς ανθρώπους που προφανώς πρόκειται για κάποιο καταυλισμό προσφύγων¹⁰⁷.

104 Στο ίδιο,403

105 Βασίλης Σκουλάτος, Νίκος Δημακόπουλος & Σωτήρης Κόνδης, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984),403

106 Στο ίδιο,404

107 Στο ίδιο,404

Στην επόμενη σελίδα 405 υπάρχουν τέσσερις φωτογραφίες γυναικών. Στις τρεις οι γυναίκες φαίνονται ηλικιωμένες. Φοράνε σκούρα ή μαύρα ρούχα και μαύρο μαντήλι καλύπτει τα μαλλιά τους. Στις δύο από αυτές η έκφραση του προσώπου τους δηλώνει απελπισία ενώ στην τρίτη η γυναίκα σκουπίζει το δάκρυ της. Στην τέταρτη φωτογραφία απεικονίζεται μία γυναίκα αρκετά νέα να κρατά δύο παιδιά, ίσως δικά της. Όπως και οι προηγούμενες, φοράει μαύρα ρούχα και καλύπτει τα μαλλιά της με μαύρο μαντήλι. Τα παιδιά φορούν ανοιχτόχρωμα ρούχα. Όμως η έκφραση στα πρόσωπα τους δείχνει απελπισία και αγωνία¹⁰⁸.

Συνολικά οι επτά φωτογραφίες θεωρείται ότι αποσκοπούν στην πρόκληση συναισθηματικής φόρτισης στους/στις μαθητές/τριες. Όλες οι γυναίκες έχουν το μαύρο μαντήλι στο κεφάλι που είναι ένδειξη πένθους. Όλοι όσοι απεικονίζονται έχουν είτε θλιμμένη έκφραση είτε προβληματισμού. Αυτές οι εικόνες δημιουργούν συναισθήματα θλίψης στους/στις μαθητές/τριες και τους ευαισθητοποιούν για τα δραματικά γεγονότα που βίωσαν οι άνθρωποι στις φωτογραφίες. Σκοπός της τοποθέτησης των φωτογραφιών είναι να δημιουργήσουν αισθήματα συγκίνησης και συμπόνιας στους/ις μαθητές/τριες λόγω των οδυνηρών καταστάσεων που βίωσαν οι Ελληνοκύπριοι.

3.4. Β.Σφυρόερας, «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη» Γ΄ Γυμνασίου

Το τρίτο βιβλίο ιστορίας που εκδόθηκε για την Γ΄ Γυμνασίου μετά το 1974 ήταν του Βασίλη Σφυρόερα. Ο τίτλος του ήταν «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη». Η περίοδος κυκλοφορίας του ήταν από το 1991/2 έως 2006¹⁰⁹. Η έκδοση που μελετήθηκε ήταν του 1999. Οι κύριες αναφορές στο Κυπριακό εντοπίστηκαν στην ενότητα «Η Ελλάδα μετά τον πόλεμο», (σελίδες 372-6)¹¹⁰. Όμως υπάρχει και μια μικρή υποενότητα που προηγείται με τίτλο «Η παραχώρηση της Κύπρου στους Άγγλους»¹¹¹. Στο βιβλίο υπάρχουν τρεις σχετικές φωτογραφίες¹¹².

Η εξιστόρηση του Κυπριακού ξεκινά από την περίοδο που παραχωρήθηκε από τους Τούρκους στους Βρετανούς. Στην μικρή υποενότητα με τίτλο «Η παραχώρηση της Κύπρου στους

108 Στο ίδιο, 405

109 Μαρία Κοντοβά, «Ελλάδα και Βαλκάνια στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας της περιόδου 1967-2007» (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014), 127

110 Βασίλης Σφυρόερας, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999), 372

111 Στο ίδιο, 270

112 Στο ίδιο, 374-5

Άγγλους», αναφέρεται στην προσπάθεια των Κυπρίων να εξεγερθούν κατά των Τούρκων το 1821 μαζί με την επαναστατημένη Ελλάδα. Όμως εξαιτίας της απόστασης από την Ελλάδα το εγχείρημα απέτυχε: «Κατά την Ελληνική Επανάσταση, η απόσταση της Κύπρου από τα κέντρα του Αγώνα αποτελούσε δυσμενή παράγοντα για την εξάπλωση της στο νησί»¹¹³.

Η Τουρκική κυριαρχία συνεχίστηκε έως το 1878 όταν η Αγγλία υπέγραψε μυστική συνθήκη με την Τουρκία για να της παραχωρηθεί το νησί. Σκοπός αυτής της συμφωνίας ήταν να μπορεί η Αγγλία να επέμβει για να βοηθήσει σε ενδεχόμενη επίθεση από τη Ρωσία. Παραθέτει: «...η Αγγλία αναλάμβανε την υποχρέωση να βοηθήσει την Τουρκία σε περίπτωση ρωσικής επίθεσης και η Τουρκία παραχωρούσε το νησί στην Αγγλία για «κατοχή και διοίκηση», για να μπορεί να επέμβει ευκολότερα σε περίπτωση ρωσοτουρκικού πολέμου.»¹¹⁴.

Στην κύρια ενότητα για το κυπριακό, «Η Ελλάδα μετά τον πόλεμο», οι αναφορές ξεκινούν από τις εξελίξεις στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1950. Στη συνέχεια περιγράφεται η περίοδος της δικτατορίας και η εξέγερση του Πολυτεχνείου. Η αφήγηση φθάνει έως το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και στις δυσάρεστες συνέπειες που ακολούθησαν: «Τον Ιούλιο του 1974, πραξικόπημα που οργάνωσε η χούντα εναντίον του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας **αρχιεπισκόπου Μακαρίου** απέτυχε, η Τουρκία, όμως ως «εγγυήτρια δύναμη» εκμεταλλεύτηκε τα γεγονότα, εισέβαλε με μεγάλες δυνάμεις (20 Ιουλίου 1974) στο νησί και κατέλαβε περίπου το 40% του κυπριακού εδάφους»¹¹⁵.

Με αφορμή αυτό το γεγονός αρχίζει η εξιστόρηση του κυπριακού αγώνα για ανεξαρτησία. Ξεκινά την αφήγηση χρησιμοποιώντας αγκύλη, «[Ο αγώνας του κυπριακού λαού για την ανεξαρτησία του εκδηλώθηκε επανειλημμένα μετά την κατάληψη του νησιού από τους Άγγλους (1878).»¹¹⁶. Όταν ολοκληρώνει την αφήγηση, στην δημιουργία του Κυπριακού κράτους κλείνει η αγκύλη, «Την επόμενη ο κυβερνήτης αναχώρησε και εγκαθιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία]»¹¹⁷. Η χρήση των αγκύλων δείχνει ότι η αφήγηση αυτή παρεμβάλλεται καθώς εξιστορεί παλαιότερα γεγονότα από όσα είχε προαναφέρει και από όσα έπονται. Τελικά

113 Στο ίδιο,270

114 Στο ίδιο,270

115 Ο τονισμός συγκεκριμένων ονομάτων είναι όπως του σχολικού εγχειριδίου που μελετήθηκε. Βασίλης Σφυρόρας, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ, 1999),374

116 Στο ίδιο,374

117 Στο ίδιο,375

η ενότητα κλείνει με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα και την επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή¹¹⁸.

Η αφήγηση ξεκινά από το δημοψήφισμα του 1950: « Τον Ιανουάριο του 1950 έγινε παγκύπριο δημοψήφισμα για την έκφραση της θέλησης του λαού, σχετικά με το μέλλον του νησιού, και το 95,7% του πληθυσμού ψήφισε υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα»¹¹⁹. Συνεχίζει με τον ένοπλο αγώνα των Κυπρίων: «Η **ΕΟΚΑ** (Εθνική Οργάνωση Κυπριακού Αγώνα) με στρατιωτικό ηγέτη το συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, που χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο **Διγενής**, άρχισε τις επιθέσεις εναντίον διοικητικών αγγλικών υπηρεσιών και στρατιωτικών στόχων»¹²⁰.

Αναφέρεται στις σκληρές συγκρούσεις με τους Άγγλους και την εξορία του αρχιεπισκόπου στις Σεϊχέλες. Αναφέρει: «...στις 15 Δεκεμβρίου 1955 έγινε η πρώτη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ ΕΟΚΑ και Άγγλων, με αποτέλεσμα να γίνει σκληρότερη η στάση των δυνάμεων κατοχής. Στις 9 Μαρτίου 1956 συνέλαβαν το Μακάριο και τον εξόρισαν σε νησί των *Σεϋχελών* (Ειρηνικός ωκεανός)- όπου έμεινε ως το Μάρτιο του 1957- και ακολούθησαν θανατικές εκτελέσεις.»¹²¹.

Ακολούθως αναφέρεται στην διάσκεψη της Ζυρίχης όπου συμφωνήθηκε η δημιουργία του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Καταγράφει : «Τον Φεβρουάριο του 1959, άρχισε στη **Ζυρίχη** διάσκεψη (Αγγλίας-Ελλάδας-Τουρκίας) με συμμετοχή του Μακαρίου και του Φαζίλ Κιουτσούκ, ως εκπροσώπου των Τουρκοκυπρίων, που έληξε με την υπογραφή συμφωνίας, η οποία προέβλεπε την ίδρυση ανεξάρτητης δημοκρατίας της Κύπρου με την εγγύηση της Ελλάδας, της Αγγλίας και της Τουρκίας»¹²².

Κλείνει με την ίδρυση του Κυπριακού κράτους και την αποχώρηση των Βρετανών: « Τη νύχτα της 15ης προς τη 16η Αυγούστου του 1960, ο Άγγλος κυβερνήτης της Κύπρου σε ειδική τελετή διάβασε προκήρυξη της βασίλισσα της Αγγλίας, με την οποία δηλωνόταν ότι η Μεγάλη Βρετανία εγκατέλειπε την κυριαρχία της στο νησί. Την επομένη ο κυβερνήτης αναχώρησε και εγκαθιδρύθηκε η **Κυπριακή Δημοκρατία**]]»¹²³.

118 Στο ίδιο, 376

119 Στο ίδιο, 374

120 Στο ίδιο, 374

121 Στο ίδιο, 374

122 Στο ίδιο, 375

123 Στο ίδιο, 375

Στο βιβλίο δεν υπάρχουν αναφορές για την συμβίωση των δύο κοινοτήτων υπό Βρετανική κατοχή. Μόνο καταγράφονται οι αντιδράσεις των Ελληνοκυπρίων όταν η Βρετανία αρνήθηκε το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα. Ειδικότερα: «...οδήγησε σε εκδηλώσεις και συλλαλητήρια, τα οποία οι Άγγλοι αντιμετώπισαν σκληρά.»¹²⁴. Ακόμη δεν περιγράφονται και οι διενέξεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες το 1963.

Σχετικά με την Ε.Ο.Κ.Α. παρατηρήθηκε ότι καταγράφει λάθος το όνομα της οργάνωσης. Αντί για Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών αναφέρει: «Η **ΕΟΚΑ** (Εθνική Οργάνωση Κυπριακού Αγώνα)...»¹²⁵. Ένα σοβαρό λάθος για σχολικό βιβλίο ιστορίας. Για την δράση της περιγράφει ότι είχε στόχο να πλήξει αγγλικούς στρατιωτικούς στόχους και πως: «...στις 15 Δεκεμβρίου 1955 έγινε η πρώτη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ ΕΟΚΑ και Άγγλων, με αποτέλεσμα να γίνει σκληρότερη η στάση των δυνάμεων κατοχής»¹²⁶.

Μνημονεύει τον ηγέτη της οργάνωσης, συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα. Καταγράφει το ψευδώνυμο που ο ίδιος επέλεξε να χρησιμοποιεί, Διγενής: «...με στρατιωτικό ηγέτη το συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, που χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο **Διγενής**,...»¹²⁷. Αλλά δεν έχει περισσότερες λεπτομέρειες για την δράση του στην Ελλάδα. Ακόμη δεν αναφέρεται, όπως και τα προηγούμενα εγχειρίδια, στην τουρκοκυπριακή οργάνωση ΤΜΤ ούτε στην μετέπειτα ύπαρξη της ΕΟΚΑ Β΄ και στην δράση της.

Το βιβλίο αποδίδει πλήρως την ευθύνη για την διχοτόμηση του νησιού στην Χούντα. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Τον Ιούλιο του 1974, πραξικόπημα που οργάνωσε η Χούντα εναντίον του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπισκόπου Μακαρίου απέτυχε, η Τουρκία, όμως ως «εγγυήτρια δύναμη» εκμεταλλεύτηκε τα γεγονότα, εισέβαλε με μεγάλες δυνάμεις (20 Ιουλίου 1974) στο νησί και κατέλαβε περίπου το 40% του κυπριακού εδάφους»¹²⁸. Φαίνεται ξεκάθαρα η υπαιτιότητα της δικτατορίας για την τραγική εξέλιξη.

Στο βιβλίο δεν εντοπίστηκαν παραθέματα σχετικά με το κυπριακό. Οι φωτογραφίες που υπάρχουν είναι τρεις. Η πρώτη είναι μια φωτογραφία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Είναι ίδια με το εγχειρίδιο των Σκουλάτου, Δημακοπούλου και Κόνδη για την Γ' λυκείου. Η λεζάντα της

124 Στο ίδιο, 374

125 Στο ίδιο, 374

126 Στο ίδιο, 374

127 Στο ίδιο, 374

128 Στο ίδιο, 374

αναφέρει: «Ο αρχιεπίσκοπος και εθνάρχης Κύπρου Μακάριος (1913-1977) με τον αγώνα του για την απελευθέρωση της Κύπρου από τον αγγλικό ζυγό ξαναζωντάνεψε την ηρωική παράδοση του 1821»¹²⁹. Γίνεται φανερό ότι ο στόχος που έχει η φωτογραφία με τη λεζάντα να εξισώσει τον Κυπριακό αγώνα με την επανάσταση του 1821 και με έμμεσο τρόπο να δείξει το δίκαιο αίτημα του κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση. Αντίστοιχο στόχο είχε και η φωτογραφία στο εγχειρίδιο των Σκουλάτου, Δημακοπούλου και Κόνδη.

Οι άλλες δύο φωτογραφίες έχουν παρόμοιο σκοπό. Στην πρώτη φαίνεται ένας νέος άντρας να μεταφέρει εικόνες Αγίων. Η λεζάντα αναφέρει: «Ο νέος Κύπριος του κατεχόμενου από τους Τούρκους βόρειου τμήματος του νησιού παίρνει τον δρόμο της προσφυγιάς με τις εικόνες της εκκλησίας του χωριού του»¹³⁰. Η διπλανή φωτογραφία δείχνει ένα μικρό αγόρι θλιμμένο να κρατά μια κορνίζα με τη γαμήλια φωτογραφία των γονέων του. Το σχόλιο της φωτογραφίας, «Στα αθάνα παιδικά μάτια και στο θλιμμένο πρόσωπο εκφράζεται η απορία και ο πόνος για τους γονείς που αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους και που η τύχη τους αγνοείται ως σήμερα»¹³¹.

Ο προφανής σκοπός επιλογής των συγκεκριμένων εικόνων για το σχολικό βιβλίο είναι να προκαλέσουν συναισθηματική φόρτιση στους/στις μαθητές/τριες. Να δημιουργηθούν αισθήματα συμπάθειας για τις τραγικές συνθήκες που βίωσαν οι άνθρωποι κατά την εισβολή των Τούρκων. Ειδικότερα η φωτογραφία με τον νέο να κουβαλά τις εικόνες των Αγίων προσπαθεί να προκαλέσει και το θρησκευτικό αίσθημα των μαθητών καθώς δείχνει την δίωξη όχι μόνο των ανθρώπων αλλά και της πίστης τους.

129 Βασίλης Σφυρόερας, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, (Αθήνα:ΟΕΔΒ, 1999),374

130 Στο ίδιο,375

131 Στο ίδιο,375

3.5 Ε.Λούβη, Δ.Ξιφαράς, «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία» Γ΄Γυμνασίου

Το σύγχρονο εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου ανήκει στους Ευγγελία Λούβη και Δημήτρη Ξιφαρά. Ο τίτλος του είναι «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία» και κυκλοφορεί από το 2006 έως σήμερα¹³². Η έκδοση που μελετήθηκε είναι του 2024¹³³.

Στο συγκεκριμένο υπάρχουν αρκετές αναφορές στο Κυπριακό σε διαφορετικές ενότητες. Αρχικά στην υποενότητα με τίτλο «Ο κυπριακός αγώνας (1955-1960)», σελίδα 153, όπου εντοπίζεται και η μοναδική σχετική φωτογραφία και παρουσιάζεται πολύ σύντομα ο αγώνας των Κυπρίων¹³⁴. Στη συνέχεια στις ενότητες με τίτλο «Όξυνση της πολιτικής κρίσης και η δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967 (1963-1974)» σελίδες 154-6, «Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση έως τις αρχές της δεκαετίας του 80 (1974-1981)», σελίδες 157-9 και «Η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 80 (1981-1989)», σελίδες 160-2.

Η ιστορική περίοδος που περιλαμβάνεται στο εγχειρίδιο για το Κυπριακό ξεκινά από το 1955 και φθάνει έως την ίδρυση του αυτοαποκαλούμενου «τουρκοκυπριακού κράτους». Η μικρή υποενότητα «Ο κυπριακός αγώνας (1955-1960)» αναφέρεται στις προσπάθειες των Κυπρίων για ανεξαρτησία. Σημειώνει πως από το 1955 άρχισε ο ένοπλος αγώνας, «Οι προσπάθειες των Κυπρίων για ανεξαρτησία κορυφώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μάλιστα από το 1955 άρχισε στην Κύπρο ένοπλος αγώνας εναντίον της αγγλικής κυριαρχίας»¹³⁵. Αναφέρεται στην αντίδραση των αγγλικών δυνάμεων και στους αγωνιστές που εκτελέστηκαν, «Οι αγγλικές αρχές αντέδρασαν με συλλήψεις και απαγχονισμούς (Μιχάλης Καραολής, Ανδρέας Δημητρίου, Ευαγόρας Παλληκαρίδης, κ.α.)»¹³⁶. Η υποενότητα κλείνει με την δημιουργία του Κυπριακού κράτους, «Η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία ιδρύθηκε το 1960 και πρώτος πρόεδρος της εκλέχθηκε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος ένας από τους πρωτεργάτες του ανταποικιακού αγώνα των Κυπρίων»¹³⁷.

132 Μαρία Κοντοβά, «Ελλάδα και Βαλκάνια στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας της περιόδου 1967-2007» (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014), 127

133 Ευαγγελία Λούβη & Δημήτρης Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος», 2024)

134 Στο ίδιο, 153

135 Ευαγγελία Λούβη & Δημήτρης Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος», 2024), 153

136 Στο ίδιο, 153

137 Στο ίδιο, 153

Στην συνέχεια η επόμενη αναφορά στο Κυπριακό αφορά στην κατάρρευση της δικτατορίας στην Ελλάδα. Ειδικότερα αναφέρεται: «Η δικτατορία κατέρρευσε από ένα δικό της εγκληματικό λάθος. Προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο με το οποίο ανέτρεψε, πρόσκαιρα, τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπίσκοπο Μακάριο...»¹³⁸. Αναφέρεται και στην κατάληψη εδαφών από τον Τουρκικό στρατό: «Τότε η Τουρκία με το πρόσχημα ότι ήταν μία από τις εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποβίβασε στρατό στην Κύπρο και κατέλαβε μεγάλο μέρος του νησιού»¹³⁹. Στην συνέχεια σημειώνει το ποσοστό των εδαφών που κατέλαβαν οι Τούρκοι 37%¹⁴⁰. Τελευταία αναφορά στο Κυπριακό αφορά στην δημιουργία του ψευδοκράτους: «...ιδίως μετά την προκλητική ίδρυση του τουρκικού ψευδοκράτους στην κατεχόμενη βόρεια Κύπρο (Νοέμβριος 1983)»¹⁴¹.

Καταγράφεται, σύντομα, η Βρετανική κατοχή του νησιού και ο αγώνας των Ελληνοκυπρίων για απελευθέρωση, δεν αναφέρεται τίποτα για την συμβίωση των δύο κοινοτήτων. Ακόμη και για τις διενέξεις που ξεκίνησαν το 1963 δεν εντοπίστηκε κάποια αναφορά καθώς από το 1960 η επόμενη αναφορά στο Κυπριακό είναι το 1974. Εξίσου δεν αναφέρεται η ΕΟΚΑ ούτε και η τουρκοκυπριακή οργάνωση ΤΜΤ, ενώ αναφέρει την περίοδο του ένοπλου αγώνα κατά των Βρετανών.

Ωστόσο καταλογίζει την ευθύνη για την εξέλιξη που είχε το Κυπριακό στην δικτατορία και στο πραξικόπημα που εκείνη οργάνωσε κατά του Μακαρίου. Αναφέρει, «Η δικτατορία κατέρρευσε από ένα δικό της εγκληματικό λάθος. Προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο, με το οποίο ανέτρεψε, πρόσκαιρα τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που δεν ήταν αρεστός ούτε στις ΗΠΑ ούτε στους δικτάτορες. Τότε η Τουρκία, με το πρόσχημα ότι ήταν μια από τις εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας αποβίβασε στρατό στην Κύπρο και κατέλαβε μεγάλο μέρος του νησιού»¹⁴².

Η μοναδική φωτογραφία που εντοπίστηκε στο εγχειρίδιο βρίσκεται στη σελίδα 153. Εικονίζεται ο αγωνιστής της Ε.Ο.Κ.Α. Μιχάλης Καραολής να συνοδεύεται από δυο φρουρούς στο δικαστήριο. Η λεζάντα αναφέρει: «5. Ο Μιχάλης Καραολής οδηγείται στο δικαστήριο. Θα

138 Στο ίδιο,156

139 Στο ίδιο,156

140 Στο ίδιο,157

141 Στο ίδιο,161

142 Ευαγγελία Λούβη & Δημήτρης Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος»,2024),156

καταδικαστεί σε θάνατο και θα εκτελεστεί από τους Άγγλους δι' απαγχονισμού στις 10 Μαΐου 1956, μαζί με τον Αντρέα Δημητρίου. Αμέσως ένα μεγάλο κύμα μαχητικών αντιβρετανικών διαδηλώσεων θα σαρώσει όλη την Ελλάδα»¹⁴³.

Η φωτογραφία, ως εικόνα, δημιουργεί συναισθήματα συμπάθειας προς τον νεαρό που συνοδεύεται φρουρούμενος. Αντίστοιχα δημιουργεί αισθήματα αντιπάθειας για τους φρουρούς του. Η λεζάντα πληροφορεί για τον θάνατο του οπότε οι μαθητές/τριες συμπαθούν ακόμα περισσότερο τον Ελληνοκύπριο αγωνιστή που πάλεψε για την ελευθερία της χώρας του και είχε τραγικό τέλος. Βέβαια θεωρείται ότι η εικόνα ενέχει και τον πληροφοριακό σκοπό να δώσει την εικόνα του Μιχάλη Καραολή αλλά και να δώσει την αφορμή για να γνωρίσουν οι μαθητές/τριες την ύπαρξη αγωνιστών που εκτελέστηκαν από τους Βρετανούς.

3.6 Ι. Κολιόπουλος, Κ. Σβολόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου, Θ. Νημάς, Χ. Σχολινάκη-Χελιώτη, «Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)», Γ΄ Λυκείου

Τελευταίο είναι το σύγχρονο εγχειρίδιο ιστορίας της Γ΄ Λυκείου. Έχει τίτλο «Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)». Την ομάδα συγγραφέων του συγκροτούν οι Ιωάννης Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Θεοδώρα Νημά και Χάρις Σχολινάκη-Χελιώτη. Εκδόθηκε το 2007 και κυκλοφορεί έως σήμερα¹⁴⁴. Είναι το μοναδικό εγχειρίδιο που έχει αποκλειστική ενότητα για το Κυπριακό. Τίτλος της ενότητας «8. Το Κυπριακό πρόβλημα» στις σελίδες 163 έως 165. Περιλαμβάνει τρεις εικόνες, δύο φωτογραφίες και έναν χάρτη της Κύπρου, καθώς επίσης και τέσσερα παραθέματα.

Η ενότητα «8. Το Κυπριακό πρόβλημα» περιλαμβάνει αρκετές πληροφορίες. Ξεκινάει την εξιστόρηση από την περίοδο που το νησί περνά στα χέρια των Άγγλων, το 1878: «Απο το 1878, την επαύριο του ρωσοτουρκικού πολέμου, οι Οθωμανοί είχαν παραχωρήσει στη Βρετανία τη

143 Στο ίδιο, 153

144 Μαρία Κοντοβά, «Ελλάδα και Βαλκάνια στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας της περιόδου 1967-2007» (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014), 128

διοίκηση της Κύπρου, για να εξασφαλίσουν βρετανική προστασία έναντι της Ρωσίας.»¹⁴⁵. Ήδη από την περίοδο του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου παρουσιάζονται οι Ελληνοκύπριοι να έχουν ελπίδες για ένωση με την Ελλάδα, όμως αυτές διαφεύστηκαν.

Τότε οι Κύπριοι στράφηκαν σε άλλα μέσα αντίδρασης. Αναφέρεται το δημοψήφισμα του 1950, το οποίο ήταν υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα («Το 1950 η Εκκλησία της Κύπρου οργάνωσε δημοψήφισμα στο οποίο το 95,7% των Ελλήνων Κυπρίων τάχτηκε υπέρ της ένωσης»)¹⁴⁶. Συνεχίζει με τον ένοπλο αγώνα κατά της Βρετανικής διοίκησης και μνημονεύει τους αγωνιστές που έχασαν τη ζωή τους: «Το 1955-1959 έχασαν τη ζωή τους, πολεμώντας για την ελευθερία, πολλοί νέοι Έλληνες Κύπριοι, όπως ο Γρηγόρης Αυξεντίου και ο Κυριάκος Μάτσης (το 1957 και 1958 αντίστοιχα) ή ο Μιχάλης Καραολής και ο Ανδρέας Δημητρίου (οι πρώτοι που απαγχονίστηκαν από τους Βρετανούς το 1956)»¹⁴⁷.

Ακολουθεί η ανεξαρτητοποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960. Περιγράφει σύντομα τις διακοινοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν λόγω των «Δεκατριών Σημείων» που είχε προτείνει ο Μακάριος για να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα: «Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση και λίγο μετά ακολούθησαν τουρκοκυπριακή εξέγερση και διακοινοτικές συγκρούσεις»¹⁴⁸. Αυτό είχε ως συνέπεια να επιστρέψει ο Γεώργιος Γρίβας στην Κύπρο.

Μετά την επιβολή της Χούντας στην Ελλάδα ο Γρίβας αναλαμβάνει δράση κατά του ίδιου του Μακαρίου: «Πάντως οι δικτάτορες φαίνεται ότι ενθάρρυναν τον Γρίβα να επιστρέψει στην Κύπρο και να οργανώσει ένοπλη προσπάθεια ανατροπής του Μακαρίου μέσω της οργάνωσης ΕΟΚΑ Β΄, το 1972-4»¹⁴⁹. Περιγράφει σύντομα το πραξικόπημα και την εισβολή των Τούρκων στο νησί: «Στις 14 Αυγούστου 1974 τα τουρκικά στρατεύματα εξαπέλυσαν δεύτερη εισβολή (επιχείρηση «Αττίλας 2») και κατέλαβαν το 38% του νησιού, εκδιώκοντας από τις εστίες τους περίπου 200.000 Έλληνες Κυπρίους»¹⁵⁰.

145 Ιωάννης Κολιόπουλος, κ.α. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος»,2024),163

146 Στο ίδιο,163

147 Στο ίδιο,163

148 Στο ίδιο,164

149 Ιωάννης Κολιόπουλος, κ.α. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος»,2024, 164

150 Στο ίδιο,164

Η εξιστόρηση συνεχίζει με τα πιο πρόσφατα γεγονότα. Αναφέρεται αρχικά στον θάνατο του Μακαρίου (1977) και στους διαδόχους του ως το 2003. Στον εποικισμό του νησιού με Τούρκους από την περιοχή της Ανατολίας και στην ανακήρυξη του «ανεξάρτητου» κράτους της Βόρειας Κύπρου: «Το 1983 ο κατοχικός ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς, με την αρωγή της Άγκυρας, ανακήρυξε παράνομα την «ανεξαρτησία» της κατεχόμενης Κύπρου. Το «ψευδοκράτος» δεν έχει αναγνωριστεί από κανένα μέλος της διεθνούς κοινότητας πλην της Τουρκίας»¹⁵¹.

Τελευταία ιστορικά γεγονότα που καταγράφει το εγχειρίδιο είναι η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Μάιο του 2004 και το σχέδιο Ανάν που απορρίφθηκε από τους Ελληνοκύπριους: «Ωστόσο, η παράλληλη προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού μέσω του Σχεδίου Ανάν δεν κατέληξε σε επιτυχία, μετά την απόρριψη του σχεδίου από τα τρία τέταρτα των Ελλήνων Κυπρίων»¹⁵².

Ως προς την συμβίωση των δύο κοινοτήτων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας δεν εντοπίστηκαν αναφορές. Περιγράφεται μόνο η βούληση των Ελληνοκυπρίων για ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Όμως για πρώτη φορά αναφέρονται ξεκάθαρα οι διενέξεις που συνέβησαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων το 1963 και η αφορμή που τις προκάλεσε: «Τον Νοέμβριο του 1963, λόγω δυσλειτουργιών στο κυπριακό πολίτευμα ο Μακάριος πρότεινε τα «Δεκατρία Σημεία» για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση και λίγο μετά ακολούθησαν η τουρκοκυπριακή εξέγερση και οι διακοινοτικές συγκρούσεις»¹⁵³.

Υπάρχει εκτενής αναφορά στην Ε.Ο.Κ.Α. και στη δράση της. Πολιτικός της ηγέτης κατονομάζεται ο Μακάριος και στρατιωτικός της ηγέτης ο Γεώργιος Γρίβας: « Την 1η Απριλίου 1955 άρχισε ο κυπριακός ένοπλος αγώνας από την ΕΟΚΑ (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών). Ανώτατος πολιτικός ηγέτης του αγώνα ήταν ο Μακάριος. Στρατιωτικός ηγέτης ήταν ο κυπριακής καταγωγής αρχηγός της ΕΟΚΑ, συνταγματάρχης **Γεώργιος Γρίβας**, γνωστός με το ψευδώνυμο «Διγενής»¹⁵⁴.

151 Στο ίδιο, 165

152 Στο ίδιο, 165

153 Στο ίδιο, 164

154 Στο ίδιο, 163

Περαιτέρω στοιχεία για την ζωή και την δράση του στην Ελλάδα δεν αναφέρονται. Εξίσου δεν καταγράφεται η τουρκοκυπριακή οργάνωση ΤΜΤ που δραστηριοποιούνταν την ίδια περίοδο. Όμως καταγράφεται η δράση της ΕΟΚΑ Β΄ κατά την περίοδο 1972-4: « Πάντως οι δικτάτορες φαίνεται ότι ενθάρρυναν τον Γρίβα να επιστρέψει στην Κύπρο και να οργανώσει ένοπλη προσπάθεια ανατροπής του Μακαρίου μέσω της οργάνωσης ΕΟΚΑ Β΄, το 1972-74»¹⁵⁵.

Όπως προκύπτει ο ρόλος του Γεώργιου Γρίβα ήταν διττός. Αρχικά ανέλαβε την ΕΟΚΑ με σκοπό την απελευθέρωση και την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Για αυτό συνεργάστηκε με τον Μακάριο στην ηγεσία της ΕΟΚΑ¹⁵⁶. Ωστόσο, σε δεύτερη φάση, όταν επέστρεψε στο νησί και επανίδρυσε την ΕΟΚΑ Β΄, φαίνεται ότι ο σκοπός του διαφοροποιείται. Στόχος του είναι να εκπληρώσει τη βούληση των δικτατόρων της Αθήνας που ήθελαν να ανατρέψουν τον Μακάριο¹⁵⁷.

Ο σκοπός επιτεύχθηκε χάρη στο πραξικόπημα που οργάνωσε ο δικτάτορας Ιωαννίδης. Σε αυτό το γεγονός αποδίδεται και η μετέπειτα διχοτόμηση της Κύπρου. Συγκεκριμένα αναφέρει: « Στις 15 Ιουλίου 1974 ο δικτάτορας Ιωαννίδης οργάνωσε πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, το οποίο όμως έδωσε στην Τουρκία το πρόσχημα να εισβάλει παράνομα στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου (επιχείρηση «Αττίλας»). Στις 14 Αυγούστου 1974 τα τουρκικά στρατεύματα εξαπέλυσαν δεύτερη εισβολή (επιχείρηση «Αττίλας 2») και κατέλαβαν το 38% του νησιού, εκδιώκοντας από τις εστίες τους περίπου 200.000 Έλληνες Κυπρίους»¹⁵⁸.

Οι εικόνες που υπάρχουν στο εγχειρίδιο είναι τρεις. Οι δύο εικόνες βρίσκονται στην σελίδα 164. Η πρώτη είναι ένα πορτρέτο του Μακαρίου. Η λεζάντα αναφέρει: «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ο Γ΄»¹⁵⁹. Η συγκεκριμένη φαίνεται πως σκοπό έχει απλά να δώσει μια εικόνα του Μακαρίου, για τον οποίο γίνεται εκτενής αναφορά μέσα στο κυρίως κείμενο.

Η δεύτερη φωτογραφία έχει σκοπό να φορτίσει περισσότερο τους/τις μαθητές/τριες συναισθηματικά. Απεικονίζει γυναίκες μαυροφορεμένες και με έκφραση θλίψης. Κρατούν στα χέρια τους φωτογραφίες μελών της οικογένειάς τους που ακόμα αγνοούνται. Η λεζάντα

155 Ιωάννης Κολιόπουλος, κ.α. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος»,2024) ,164

156 Στο ίδιο, 163

157 Στο ίδιο,164

158 Στο ίδιο,164

159 Στο ίδιο, 164

γράφει, «Σύζυγοι και μητέρες των αγνοούμενων της Κύπρου, μετά την τουρκική εισβολή στο νησί. Ο αριθμός των αγνοούμενων θα φτάσει τελικά τους 1619 και η τύχη τους θα μείνει αδιευκρίνιστη έως τις μέρες μας»¹⁶⁰. Κύριος στόχος της φωτογραφίας είναι η πρόκληση συγκίνησης στους/στις μαθητές/τριες για την τραγωδία που βίωσαν οι Ελληνοκύπριοι καθώς ακόμα υπάρχουν αγνοούμενοι των οποίων η τύχη παραμένει άγνωστη.

Ο χάρτης της Κύπρου που βρίσκεται στη σελίδα 165, έχει κυρίως πληροφοριακό σκοπό. Παρουσιάζει την Κύπρο με διαγραμματισμένο κόκκινο χρώμα τα κατεχόμενα εδάφη και με πράσινο χρώμα απεικονίζει τις βρετανικές βάσεις στο νησί. Ο τίτλος είναι «Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ» και η λεζάντα «Χάρτης που απεικονίζει την παράνομη κατοχή από την Τουρκία του 38% του κυπριακού εδάφους»¹⁶¹. Σαφώς, ο τίτλος που την συνοδεύει, αποτελεί και ένα μέσο με το οποίο διεκδικείται η αποκατάσταση της γεωγραφικής ενότητας του νησιού. Δηλώνεται επίσης έμμεσα η βιαιότητα με την οποία οι τουρκικές δυνάμεις κατέλαβαν το έδαφος της Κύπρου.

Τα εγχειρίδια περιλαμβάνει τέσσερα παραθέματα. Το πρώτο, «Απόσπασμα απο το Παγκύπριο Υπόμνημα της 26ης Ιουλίου 1895 προς τη βρετανική κυβέρνηση», παρουσιάζει πως αντιμετώπισαν την Βρετανική κατοχή του νησιού οι Ελληνοκύπριοι. Ειδικότερα αναφέρει: «Και εν τη παρούση περιστάσει ο ελληνικός λαός, ο αποτελών τα τέσσαρα πέμπτα του όλου πληθυσμού της νήσου, από άκρου εις άκρον εξέπεμψε φωνήν ότι έναν και μόνον έχει πόθον, την μετά της μητρός αυτού Ελλάδος ένωσιν, απόφασιν έχων δια πάντων και αυτών των εσχάτων μέσων ν' αντιστή εις πάσαν ετέραν λύσιν του κυπριακού ζητήματος»¹⁶². Ο στόχος του παραθέματος είναι να πληροφορήσει για την επιθυμία που είχαν, ήδη από την περίοδο της Αγγλοκρατίας, οι Ελληνοκύπριοι για ένωση με την Ελλάδα.

Το δεύτερο κείμενο είναι το « Απόσπασμα από την ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στον Ι.Ν. της Παναγίας Φανερωμένης, στη Λευκωσία, στις 28 Αυγούστου 1954 (ο «όρκος της Φανερωμένης»)». Σε αυτή την ομιλία του ο Μακάριος ενθαρρύνει τους συμπατριώτες του και πιστούς να συνεχίσουν να μάχονται με σκοπό την ένωση με την Ελλάδα. Όπως γράφει: «Υπο τους ιερούς αυτούς θόλους ας δώσωμεν τον άγιον όρκον: θα παραμείνωμεν πιστοί έως θανάτου

160 Στο ίδιο,164

161 Ιωαννης Κολιόπουλος, κ.α. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος»),2024,165

162 Στο ίδιο,163

εις το εθνικόν αίτημα. Άνευ υποχωρήσεων! Άνευ παραχωρήσεων! Άνευ συμβιβασμών! Θα περιφρονήσωμεν την βίαν και την τυρρανίαν. Με θάρρος θα υψώσωμεν το ηθικόν παράστημα μας, εν και μόνον επιδιώκοντες, εις εν και μόνον αποβλέποντες την Ένωσιν και μόνον την Ένωσιν»¹⁶³.

Εμφανώς αυτό το κείμενο είναι περισσότερο φορτισμένο συναισθηματικά. Στόχος του είναι να προβάλλει το πάθος με το οποίο μάχονταν οι Ελληνοκύπριοι για να επιτύχουν την ένωση. Οι μαθητές/τριες συγκινούνται από το πάθος με το οποίο φαίνεται ότι μάχονταν για την ένωση. Μπορεί να παραβληθεί με το πάθος με το οποίο μάχονταν οι Έλληνες την περίοδο της Επανάστασης. Άλλη μία προσπάθεια ταύτισης του αγώνα με τον αγώνα του 1821.

Το τρίτο παράθεμα είναι «Απόσπασμα απο το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Αποχαιρετισμός» (για τον θάνατο του Γρηγόρη Αυξεντίου, Μάρτιος 1957)». Προφανής σκοπός του κειμένου είναι η συναισθηματική φόρτιση των μαθητών/τριων. Να νιώσουν συμπόνια για τον θάνατο του Αυξεντίου και κατ' επέκταση για όλους όσους αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση της Κύπρου και εκτελέστηκαν. Οι στίχοι «Λάβετε, φάγετε, τούτο εστί το σώμα μου και το αίμα μου...»¹⁶⁴ συνδέονται και με την εκκλησία και παραπέμπουν στον Ιησού Χριστό που μαρτύρησε και σταυρώθηκε.

Τελευταίο παράθεμα είναι το «Απόσπασμα απο βαρυσήμαντη ομιλία του Μακαρίου προς τον Κυπριακό λαό (6 Δεκεμβρίου 1974)»¹⁶⁵. Εδώ επίσης σκοπός είναι να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες την παράνομη κατοχή που έχει η Τουρκία στην Κύπρο. Ειδικότερα: «...η κατάληψις υπό της Τουρκίας μεγάλου τμήματος του κυπριακού εδάφους, η εκρίζωσις χιλιάδων Ελλήνων και η μακρά άλυσος άλλων γεγονότων ουδεμίαν έχουν σχέσιν με την αποκατάστασιν της συνταγματικής τάξεως». Ακόμη καταδεικνύει την συνέχιση του αγώνα που καταβάλουν οι Κύπριοι για την τελική δίκαιη λύση του Κυπριακού: «Αλλ' εν ουδεμιά περιπτώσει οι Έλληνες Κύπριοι είμεθα διατεθειμένοι να αναγνωρίσωμεν και να δεχθώμεν τα διαστρατιωτικών επιχειρήσεων τετελεσμένα γεγονότα»¹⁶⁶.

163 Στο ίδιο,164

164 Στο ίδιο,164

165 Στο ίδιο,165

166 Στο ίδιο,165

Βιβλία	Σελίδες για το Κυπριακό	Σύνολο σελίδων	Ποσοστό επι του συνόλου	Εικόνες	Χάρτες	Παραθέματα
Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Γ' γυμνασίου, Γεωργία Κουλικούρδη, έκδοση 1982	332-3	366	0,55%	-	-	-
Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική-Ευρωπαϊκή Παγκόσμια, Γ' γυμνασίου, Βασίλης Κρεμμυδας, έκδοση 1985	327-30	337	1,19%	-	1	-
Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Γ' λυκείου, Βασίλης Σκουλάτος, Νίκος Δημακόπουλος και Σωτήρης Κόνδης, έκδοση 1984	401-5	525	0,96%	9	1	1
Ιστορία νεότερη και Σύγχρονη, Γ' γυμνασίου, Βασίλης Σφυρόερας, έκδοση 1999	270,374-5	391	0,77%	3	-	-
Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Γ' γυμνασίου, Ευαγγελία Λούβη και Δημήτρης	153,156-7,163	185	2,16%	1	-	-

Ειφάρας, έκδοση 2024						
Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου, Γ' λυκείου, Ιωάννης Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Θεόδωρος Νήμας και Χαρίς Σχολινάκη Χελιώτη, έκδοση 2024.	163-5	231	1,3%	3	1	4

Πίνακας 3-1 Αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας στα σχολικά εγχειρίδια

5. Συζήτηση-συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να ερευνήσει πώς παρουσιάζεται το Κυπριακό ζήτημα στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το 1974 έως και σήμερα. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάστηκαν τα ιστορικά στοιχεία του Κυπριακού και μελετήθηκαν τα αντίστοιχα σχολικά βιβλία της δευτεροβάθμιας που περιείχαν σχετικές αναφορές.

Αρχικά, το ιστορικό πλαίσιο ξεκινά από την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Επιλέχθηκε η έναρξη από την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο καθώς θεωρήθηκε ότι από τότε είναι πιο εμφανείς οι διαφωνίες ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού. Επίσης, όπως απεδείχθη από τη μελέτη των εγχειριδίων, κάποια ξεκινούν τις αναφορές στο Κυπριακό από την συγκεκριμένη περίοδο. Κρίθηκε απαραίτητο συνεπώς το ιστορικό πλαίσιο να καλύπτει χρονολογικά τα ιστορικά γεγονότα που περιλαμβάνονται στα υπό έρευνα βιβλία ιστορίας.

Οι Βρετανοί εφαρμόζουν την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» ώστε να μπορέσουν να διοικήσουν την Κύπρο, χωρίς να χρειάζεται να αντιμετωπίσουν κάποια σοβαρή αντίδραση από τον πληθυσμό. Όμως οι Ελληνοκύπριοι, οι οποίοι ονειρεύονται την ένωση με την Ελλάδα, αρχίζουν την δεκαετία του 1950 να ενεργούν προς αυτή την κατεύθυνση. Πρώτη τους ενέργεια είναι η έκδοση δημοψηφίσματος το οποίο ήταν υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. Σε αυτό αντιδρούν οι Τουρκοκύπριοι με συλλαλητήρια και ψηφίσματα που αξιολογούν την επιστροφή του νησιού στην Τουρκία.

Καθώς οι προσφυγές της Ελληνικής κυβέρνησης για διευθέτηση του Κυπριακού δεν έχουν θετική έκβαση ο Μακάριος αποφασίζει την χρήση άλλων μέσων για την απελευθέρωση από τους Βρετανούς. Την 1 Απριλίου 1955 ξεκινά την δράση της η Ε.Ο.Κ.Α. με βομβιστικές επιθέσεις. Ηγέτης της οργάνωσης ήταν ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος και στον στρατιωτικό τομέα αρχηγός ήταν ο απόστρατος συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας.

Το 1956 αρχιεπίσκοπος και οι συνεργάτες του συλλαμβάνονται και εκτοπίζονται στις Σειχέλες. Παράλληλα ξεκινούν και οι εκτελέσεις αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. Χάρης στην προσφυγή της Ελλάδας στον Ο.Η.Ε. και στο ψήφισμα για εύρεση ειρηνικής λύσης, τον Φεβρουάριο του 1957, ο Μακάριος απελευθερώνεται. Όμως δεν του επιτρέπεται να επιστρέψει στην Κύπρο.

Τελικά το 1958 πραγματοποιούνται επαφές ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία ώστε να δοθεί λύση στο Κυπριακό. Στην Ζυρίχη συναντιόνται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής με τον Αντάν

Μεντερές στις 11 Φεβρουαρίου 1959. Συμφωνούν αρχικά για την εγγυημένη ανεξαρτησία και την διακυβέρνηση του νησιού. Ακολουθεί η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου όπου συμμετέχουν εκπρόσωποι από τις δύο κοινότητες και στις 19 Φεβρουαρίου 1959 υπογράφηκε η βάση για την συνταγματική συγκρότηση της ανεξάρτητης Κύπρου.

Η επίσημη ανακήρυξη ανεξαρτησίας της Κύπρου έγινε στις 11 Αυγούστου 1960 οπότε υπογράφηκαν οι ιδρυτικές συνθήκες μεταξύ Κύπρου, Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας. Στο σύνταγμα που περιλήφθηκε στην συνθήκη απορρίπτονταν το ενδεχόμενο της ένωσης ή της διχοτόμησης. Παρείχε δε στις εγγυήτριες δυνάμεις το δικαίωμα εμπλοκής τους σε περίπτωση που το διεθνές καθεστώς του νησιού δεν τηρούνταν.

Οι πρώτες διενέξεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες ξεκινούν ήδη από τον Δεκέμβριο του 1963. αφορμή για τα επεισόδια και τον διαχωρισμό των κοινοτήτων ήταν η πρόταση του Μακαρίου για τα «13 σημεία» του συντάγματος που έχρηζαν αναθεώρησης. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις κοινότητες ξεκίνησαν τον Δεκέμβριο στη Λευκωσία και σταδιακά εξαπλώθηκαν στο υπόλοιπο νησί. Σημειώθηκαν ενδεικτικά κάποιες βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες (Βλ. Ενότητα 1.2). Μετά από τα τραγικά γεγονότα στα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος η Τουρκία απαιτεί και πετυχαίνει την αποπομπή του Γρίβα και της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο.

Η κατάσταση για την Κύπρο επιδεινώθηκε όταν στην Ελλάδα επιβλήθηκε η δικτατορία που προσπαθεί να επέμβει στα εσωτερικά του νησιού. Το 1971 ο Γεώργιος Γρίβας επανέρχεται στην Κύπρο και δημιουργεί την Ε.Ο.Κ.Α. Β', μια παράνομη και τρομοκρατική οργάνωση με σκοπό την αποσταθεροποίηση της Κυβέρνησης. Ακολουθεί το πραξικόπημα που οργάνωσε η δικτατορία της Ελλάδας. Στις 15 Ιουλίου 1974 γίνεται η επιχείρηση ανατροπής του Μακαρίου, ευτυχώς χωρίς επιτυχία. Όλη αυτή η κατάσταση δίνει την ευκαιρία και την αφορμή που αναζητούσε η Τουρκία να εισβάλλει στο βόρειο τμήμα του νησιού στις 20 Ιουλίου. Ενώ υπέγραψε ανακωχή στις 22 Ιουλίου, στις 14 με 16 Αυγούστου συνεχίζει την απόβαση των δυνάμεων της στην Κύπρο. Αποτέλεσμα ήταν η κατάληψη του 37% του νησιού, 200000Ελληνοκύπριοι να αφήσουν τις ιδιοκτησίες τους και 1619 να είναι ακόμα αγνοούμενοι¹⁶⁷.

167Παύλος Τζερμιιάς, «Απο τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)»,483

Στις 15 Νοεμβρίου 1983 το αυτοαποκαλούμενο τουρκοκυπριακό κράτος ανακήρυξε την ανεξαρτησία του και από τότε έχει το όνομα «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου». Το 2004, προκειμένου να ενταχθεί η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση διεξάγεται δημοψήφισμα για την λύση που πρότεινε το σχέδιο Ανάν. Το δημοψήφισμα ήταν ταυτόχρονο και στις δύο κοινότητες στις 24 Απριλίου 2004. Το αποτέλεσμα ήταν οι Ελληνοκύπριοι να το απορρίψουν ενώ αντίθετα οι Τουρκοκύπριοι το υπερψήφισαν. Τελικώς η Κύπρος εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1 Μαΐου 2004.

Στη συνέχεια τέθηκαν πέντε ερευνητικά ερωτήματα τα οποία προέκυψαν από την μελέτη της βιβλιογραφίας της προηγούμενης ενότητας. Το σκεπτικό ήταν τι θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στα εγχειρίδια από όσα ιστορικά στοιχεία παρουσιάστηκαν προκειμένου να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τι είναι και κυρίως πώς προέκυψε το Κυπριακό. Πρώτο, τέθηκε το ερώτημα για το ποια ιστορική περίοδο περιλαμβάνουν ως Κυπριακό στο εκάστοτε εγχειρίδιο. Μετά, πώς παρουσιάζεται η συμβίωση ανάμεσα στις κοινότητες την περίοδο της Αγγλοκρατίας και οι διακοινοτικές διενέξεις που ξεκίνησαν από το 1963. Τρίτο ήταν τι αναφέρουν για τις οργανώσεις Ε.Ο.Κ.Α., ΤΜΤ, Ε.Ο.Κ.Α. Β' αλλά και για τον Γρίβα και την προηγούμενη δράση του στην Ελλάδα. Τέταρτον, πώς αποδίδουν την ευθύνη που φέρει η δικτατορία για την κατάληξη της Κύπρου. Τελευταίο, τι ρόλο παίζουν οι εικόνες και τα παραθέματα που περιλαμβάνονται στο εκάστοτε εγχειρίδιο.

Με βάση τα ερωτήματα μελετήθηκαν τα εγχειρίδια. Για κάθε βιβλίο αρχικά δόθηκαν κάποιες γενικές πληροφορίες, για τον συγγραφέα ή τους συγγραφείς και την περίοδο κυκλοφορίας του. Στη συνέχεια, σύμφωνα με τις πληροφορίες που περιείχαν, απαντήθηκαν τα ερωτήματα που τέθηκαν στην προηγούμενη ενότητα.

Το πρώτο εγχειρίδιο ήταν της Γεωργίας Κουλικούρδη, για το Γυμνάσιο. Η αναφορά του στα γεγονότα ήταν αρκετά σύντομη. Από τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν απαντήθηκαν μόνο το πρώτο, σχετικά με την ιστορική περίοδο και το τέταρτο για την ευθύνη που αποδίδει στην δικτατορία (Βλ. Ενότητα 3.1). Το δεύτερο ήταν του Βασίλη Κρεμμυδά επίσης για το Γυμνάσιο. Η ιδιαιτερότητα του ήταν πως οι περισσότερες αναφορές στο Κυπριακό βρίσκονταν στην λεζάντα της εικόνας που περιείχε. Συγκριτικά με το προηγούμενο έχει περισσότερα στοιχεία. Δεν απαντά πλήρως στο δεύτερο ερώτημα, σχετικά με την διαβίωση των κοινοτήτων και τις διακοινοτικές διενέξεις αλλά και στο τρίτο ερώτημα, για τις οργανώσεις, δεν κάνει κάποια αναφορά. (Βλ. Ενότητα 3.2).

Τρίτο ήταν το βιβλίο των Βασίλη Σκουλάτου, Νίκου Δημακόπουλου και του Σωτήρη Κονδή, για το Λύκειο. Περιλαμβάνει πολύ περισσότερες πληροφορίες για το ζήτημα. Είναι το πρώτο στο οποίο εντοπίζεται σχετικό παράθεμα ενώ και οι φωτογραφίες είναι περισσότερες συγκριτικά με τα προηγούμενα. Απαντά σε όλα τα ερωτήματα αλλά στο δεύτερο και στο τρίτο απαντά μερικώς. Παραλείπει να αναφερθεί στις διακοινοτικές διενέξεις και στις οργανώσεις ΤΜΤ και Ε.Ο.Κ.Α. Β' αλλά και στον Γρίβα (Βλ. Ενότητα 3.3). Τέταρτο ήταν του Βασίλη Σφυρόερα, για το Γυμνάσιο. Σε αυτό οι αναφορές είναι περισσότερες. Ξεκινά την αφήγηση από την παραχώρηση του νησιού στους Άγγλους. Το ιδιαίτερο σε αυτό ήταν η λάθος αναφορά στην Ε.Ο.Κ.Α ως εθνική οργάνωση κυπριακού αγώνα. Βέβαια στο βιβλίο που ερευνήθηκε εντοπίστηκαν και ορθογραφικά λάθη (Βλ. Ενότητα 3.4). Απαντά σχεδόν σε όλα τα ερωτήματα εκτός από το δεύτερο αλλά και στο τρίτο δίνει μερική απάντηση.

Προτελευταίο ήταν το σύγχρονο εγχειρίδιο του Γυμνασίου των Ευαγγελία Λούβη και Δημήτρη Ξιφάρ. Σε αυτό υπάρχει ξεχωριστή ενότητα για τον κυπριακό αγώνα και σε επόμενες ενότητες εντοπίστηκαν διάσπαρτες αναφορές. Δεν απαντά στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα (Βλ. Ενότητα 3.5). Τελευταίο ήταν, το επίσης σύγχρονο, εγχειρίδιο του Λυκείου των Ιωάννη Κολιόπουλου, Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, Θεόδωρου Νημά και Χάρις Σχολινάκη-Χελιώτη. Σε αυτό οι πληροφορίες ήταν πολύ περισσότερες και όλες ήταν συγκεντρωμένες στην σχετική με το Κυπριακό ενότητα. Απαντά σχεδόν σε όλα τα ερωτήματα. Όμως όπως και όλα τα προηγούμενα στο δεύτερο ερώτημα δεν δίνει πλήρη απάντηση αλλά και στο τρίτο παραλείπει να αναφερθεί στην τουρκοκυπριακή οργάνωση ΤΜΤ(Βλ. Ενότητα 3.6).

Συγκρίνοντας τα εγχειρίδια μεταξύ τους εύκολα μπορούν να εντοπιστούν διαφοροποιήσεις. Αρχικά το βιβλίο της Γεωργία Κουλικούρδη είχε αναφορά στο Κυπριακό στο κυρίως κείμενο ενώ το, επόμενο χρονολογικά, εγχειρίδιο είχε την αναφορά του στην λεζάντα του χάρτη. Βεβαία οι δύο συγγραφείς είχαν τις πιο σύντομες αναφορές στα γεγονότα. Όμως του Βασίλη Κρεμμυδά η αφήγηση των γεγονότων ξεκινά από την αρχαιότητα και φθάνει έως την ανεξαρτητοποίηση του ψευδοκράτους. Μια ακόμα διαφοροποίηση είναι η ύπαρξη χάρτη στο ίδιο εγχειρίδιο.

Το επόμενο, το εγχειρίδιο του Βασίλη Σφυρόερα, σε σύγκριση με το προηγούμενο η αναφορά στα γεγονότα είναι εκτενέστερη. Ξεκινά με μια μικρή υποενότητα για την παραχώρηση της Κύπρου στους Βρετανούς. Ακολουθεί αναφορά από την δεκαετία του 1950 έως την ίδρυση

της ανεξάρτητης Κύπρου το 1960. Κλείνει με την αναφορά στο πραξικόπημα. Παρέχει περισσότερα στοιχεία για την περίοδο του αγώνα ανεξαρτητοποίησης όπως και για την Ε.Ο.Κ.Α.. Αν και ερμηνεύει λάθος το αρκτικόλεξο. Επιπλέον το συγκεκριμένο εγχειρίδιο περιέχει περισσότερες εικόνες. Είναι εμφανές ότι προστέθηκαν περισσότερα ιστορικά στοιχεία όμως παραλείφθηκε η αναφορά στην ανεξαρτητοποίηση του αυτοαποκαλούμενου «τουρκοκυπριακού κράτους». Επιπρόσθετα σε αυτό περιλαμβάνονταν περισσότερες φωτογραφίες.

Το σύγχρονο εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου φαίνεται να αναφέρεται περίπου στην ίδια χρονολογική περίοδο. Η σύντομη ενότητα αναφέρεται στην περίοδο 1955-60. Όμως μετά οι αναφορές είναι σποραδικές αναφορικά με το πραξικόπημα και την ίδρυση του ψευδοκράτους. Παραλείπει να αναφερθεί στην Ε.Ο.Κ.Α., όπως συνέβαινε στο προηγούμενο εγχειρίδιο. Επιπλέον οι φωτογραφίες έχουν περιοριστεί καθώς περιέχει μόνο μία.

Αντίστοιχα συγκρίνοντας τα εγχειρίδια του Λυκείου εντοπίζονται διαφοροποιήσεις. Κυρίως ως προς το περιεχόμενο η αναφορά του σύγχρονου εγχειριδίου είναι εκτενέστερη και πληρέστερη. Περιλαμβάνουν αμφότερα χάρτη της Κύπρου όπως και εικόνες. Βέβαια στο εγχειρίδιο των Σκουλάτου, Δημακόπουλου και Κόνδη οι φωτογραφίες ήταν περισσότερες. Όμως τα παραθέματα που περιλαμβάνονται στο σύγχρονο εγχειρίδιο είναι περισσότερα. Παρατηρήθηκε ακόμη ότι το παλαιότερο εγχειρίδιο σταματά την ιστορική αναφορά στην κατάληψη του 40% του νησιού ενώ το σύγχρονο καταγράφει και την ανεξαρτητοποίηση του ψευδοκράτους.

Συνολικά οι διαφορές που εντοπίστηκαν μεταξύ των εγχειριδίων βρίσκονται κυρίως στην χρονολογική αναφορά των γεγονότων αλλά και στο περιεχόμενο που περιλαμβάνει το καθένα ως προς τις εικόνες και τα παραθέματα. Τα βιβλία του Λυκείου είχαν πληρέστερη ιστορική αναφορά, με περισσότερες λεπτομέρειες, ενώ και οι εικόνες τους ήταν περισσότερες.

Αναφορικά με τα ερωτήματα οι απαντήσεις που δόθηκαν συνολικά μπορούν σε κάποια να θεωρηθούν επαρκείς και σε κάποια όχι. Στο πρώτο ερώτημα, για την ιστορική περίοδο που περιλαμβάνει το εκάστοτε εγχειρίδιο, απάντησαν όλοι οι συγγραφείς, η περίοδος που περιλάμβαναν όλα ήταν του πραξικοπήματος. Τα νεότερα εγχειρίδια είχαν περισσότερες πληροφορίες για την δημιουργία του Κυπριακού κράτους ή την παραχώρηση του νησιού στους Βρετανούς αλλά και για την ενδιάμεση περίοδο από την ανεξαρτητοποίηση έως το πραξικόπημα. Αυτές οι πληροφορίες βοηθούν τα παιδιά να αντιληφθούν ευκολότερα πως

προέκυψε η δημιουργία του κράτους της Κύπρου αλλά και η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού.

Στο ερώτημα για την συμβίωση των δύο κοινοτήτων και τις διενέξεις του 1963 ολοκληρωμένη απάντηση δεν δόθηκε από κανένα συγγραφέα. Δεν υπήρχε σε αρκετά αναφορά στη συμβίωση των δύο κοινοτήτων την περίοδο της αγγλικής κατοχής του νησιού. Επίσης στα περισσότερα, με εξαίρεση τα εγχειρίδια των Σκουλάτου, Δημακόπουλου, Κόνδη και των Κολιόπουλου, Σβολόπουλου, κ.α., δεν αναφέρονται οι διενέξεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες που ξεκίνησαν από το 1963. Γεγονότα σημαντικά που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους μαθητές/τριες να κατανοήσουν ότι η διχοτόμηση του νησιού ήταν κάτι που επιζητούσε χρόνια να επιτύχει η τουρκική πλευρά. Επιπρόσθετα θα μπορούσαν να αντιληφθούν την ένταση που προϋπήρχε μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Στο τρίτο ερώτημα, για τις οργανώσεις Ε.Ο..Κ.Α., TMT, Ε.Ο.Κ.Α. Β΄ και τον Γρίβα και την ζωή του στην Ελλάδα, δεν δόθηκε ολοκληρωμένη απάντηση από κάποιον συγγραφέα. Οι απαντήσεις που εντοπίστηκαν αφορούσαν κυρίως τις ελληνοκυπριακές οργανώσεις και τη δράση του Γρίβα στην Κύπρο. Οι αναφορές στην Ε.Ο.Κ.Α ξεκινούν να εντοπίζονται από το εγχειρίδιο των Σκουλάτου, Δημακόπουλου και Κόνδη. Στην Ε.Ο.Κ.Α. Β΄ αναφέρεται μόνο το σύγχρονο εγχειρίδιο ενώ για την τουρκοκυπριακή οργάνωση, TMT, δεν εντοπίστηκε καμία καταγραφή.

Για τον Γρίβα όλα τα στοιχεία που περιείχαν τα βιβλία αφορούσαν τη δράση του στο νησί ως αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α αλλά σε κανένα δεν υπήρχαν πληροφορίες για τη ζωή του πριν κατέβει στην Κύπρο. Συνεπώς δημιουργείται η εικόνα του ηρωικού συνταγματάρχη που κατέβηκε στο νησί για να βοηθήσει τους Ελληνοκυπρίους να ενωθούν με την Ελλάδα. Παραλείπεται το ακροδεξιό παρελθόν του στην Ελλάδα. Είναι σημαντικό ακόμη ότι δεν προβάλλεται η δράση της Ε.Ο.Κ.Α. Β΄, η οποία ήταν μια τρομοκρατική οργάνωση ιδρυμένη από τον ίδιο και στην πορεία όργανο της ίδιας της δικτατορίας που συνέβαλλε στην αποσταθεροποίηση της Κυπριακής δημοκρατίας. Άρα, γίνεται δύσκολο στους μαθητές να αντιληφθούν πλήρως τον ρόλο της Ελλάδας στην εξέλιξη των γεγονότων.

Χαρακτηριστική περίπτωση που αναδεικνύει πόσο ευαίσθητη ήταν η κοινωνία στο ζήτημα του Κυπριακού αγώνα και ειδικά της δράσης της Ε.Ο.Κ.Α. είναι η απόσυρση πριν μερικά χρόνια του εγχειριδίου του Γιώργου Κόκκινου, Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου, το 2002. Το βιβλίο επρόκειτο να διανεμηθεί στους μαθητές τον Σεπτέμβριο. Η αναφορά που περιείχε

όμως στον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. και ο τρόπος που παρουσίαζε τη δράση της προκάλεσαν την αντίδραση του Κύπριου υπουργού παιδείας, Ουράνιου Ιωαννίδη. Παράλληλα υπήρξε διαμαρτυρία και από βουλευτή της αντιπολίτευσης στην Ελληνική βουλή. Στο εγχειρίδιο η Ε.Ο.Κ.Α. περιγραφόταν πως «... πρόβαλλε έναν κοινωνικό υπερσυντηρητικό εθνικισμό»¹⁶⁸. Η αντίδραση του Ελληνικού υπουργείου ήταν να αποσύρει το βιβλίο. Παράλληλα ξέσπασε μεγάλη διαμάχη ανάμεσα σε υποστηρικτές του εγχειριδίου, κυρίως ιστορικούς και σε επικριτές του οι οποίοι κυρίως ήταν πολιτικοί, βετεράνοι αγωνιστές και δημοσιογράφοι¹⁶⁹. Τα γεγονότα αναδεικνύουν την αντίληψη που υπήρχε στην κοινωνία της Κύπρου για τον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. αλλά και την πρόθεση της Κυπριακής, κυρίως, ηγεσίας να διατηρηθεί η αντίληψη αυτή και στις επόμενες γενιές.

Στο ερώτημα, για την ευθύνη της δικτατορίας για την κατάληξη της Κύπρου, εντοπίζεται σαφής απάντηση σε όλα τα εγχειρίδια που εξετάστηκαν. Η ευθύνη για τα γεγονότα και την κατάληξη που είχε το Κυπριακό αποδίδεται με σαφήνεια στην δικτατορία της Ελλάδας και στο πραξικόπημα που οργάνωσε κατά του Μακαρίου. Η αφορμή για την διχοτόμηση που επιζητούσε η Τουρκία δόθηκε από την δικτατορία των συνταγματαρχών. Δεν εντοπίστηκε κάποια διαφορετική άποψη για την ευθύνη σε κανένα από τα υπό έρευνα εγχειρίδια. Αυτό φανερώνει βέβαια ότι οι συγγραφείς έχουν κοινή αντίληψη για την ευθύνη που αναλογεί στην δικτατορία.

Στο τελευταίο ερώτημα που αφορά τα παραθέματα, τις εικόνες και τη χρήση τους, τα περισσότερα είχαν διπλό στόχο. Κυρίως οι χάρτες φαίνεται πως έχουν πρωτίστως πληροφοριακό στόχο. Δηλαδή να παρουσιάσουν το κομμάτι του νησιού που κατέχεται ακόμα από τους Τουρκοκύπριους. Βέβαια το γεγονός ότι επιλέχθηκε ο χάρτης της Κύπρου, στο εγχειρίδιο του Κρεμμυδα, ο οποίος έχει το κατεχόμενο τμήμα με κόκκινο χρώμα μπορεί να θεωρηθεί μη τυχαία επιλογή. Είναι το ίδιο χρώμα με το αίμα και ίσως στόχος να ήταν να παραπέμπει στο αίμα των αθώων Ελληνοκυπρίων που έχασαν τη ζωή τους. Επιπρόσθετα η επιλογή των συγγραφέων να συμπεριλάβουν χάρτες με την Κύπρο ίσως υποδηλώνει μια έμμεση προβολή της διεκδίκησης για ένωση της διχοτομημένης νήσου αλλά και μια υπενθύμιση της βιαιότητας με την οποία οι Τούρκοι κατέλαβαν το βόρειο τμήμα.

168Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια,2015),102

169Στο ίδιο,105

Το πορτρέτο του Μακάριου που εντοπίστηκε στο εγχειρίδιο του Βασίλη Σφυρόερα είναι ίδιο με εκείνο που είχε εντοπιστεί και στο εγχειρίδιο των Βασίλη Σκουλάτου, Νίκου Δημακόπουλου και Σωτήρη Κονδή αλλά με διαφορετική λεζάντα στο καθένα (Βλ. Ενότητα 3.5). Η λειτουργία της φωτογραφίας όμως και στις δύο περιπτώσεις είναι κοινή. Μέσω της λεζάντας που έχει σε κάθε ένα από τα δύο εγχειρίδια προσπαθεί να συνδέσει τον αγώνα των Κυπρίων με τον αγώνα των Ελλήνων το 1821.

Παρατηρήθηκε ότι οι φωτογραφίες που επιλέχθηκαν έχουν κύριο στόχο να επηρεάσουν ψυχολογικά τους/τις μαθητές/τριες και να τους δημιουργήσουν αισθήματα συμπάθειας για τους Ελληνοκύπριους αποκλειστικά ώστε να συμπονέσουν τις δραματικές καταστάσεις που εκείνοι βίωσαν κατά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Σαφώς είχαν και πληροφοριακό σκοπό κάποιες που απεικόνιζαν τις συνθήκες υπό τις οποίες εγκατέλειψαν τα σπίτια τους αλλά και τους τόπους στους οποίους βρήκαν προσωρινό κατάλυμα.

Τα παραθέματα στην πλειοψηφία τους είχαν κυρίως πληροφοριακό στόχο. Παρείχαν επιπλέον πληροφορίες που επιβεβαίωναν όσα περιείχαν στο κυρίως κείμενο. Σαφέστατα υπήρχαν και εκείνα που στόχευαν πάλι στην πρόκληση συναισθηματικής φόρτισης. Ενδεικτικό είναι το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου, στο σύγχρονο εγχειρίδιο της Γ' λυκείου, αφιερωμένο στον θάνατο του Γρηγόρη Αυξεντίου. Εκτός από αφορμή για να γνωρίσουν οι μαθητές/τριες τον τραγικό θάνατο του αγωνιστή, τους δημιουργεί παράλληλα αισθήματα συμπάθειας και συμπόνιας για τον οδυνηρό του θάνατο. Οι φωτογραφίες, οι εικόνες όσο και τα παραθέματα συμβάλλουν στην δημιουργία αισθημάτων συμπόνιας και αλληλεγγύης για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Γενικότερα παρατηρήθηκε ότι τα παλαιότερα εγχειρίδια είχαν λιγότερες πληροφορίες και κατ' επέκταση απαντούσαν και σε λιγότερα ερωτήματα. Επίσης οι εικόνες εντοπίζονται από το δεύτερο εγχειρίδιο ενώ τα παραθέματα από το τρίτο. Όσο η χρονική απόσταση από τα γεγονότα αυξάνεται τόσο πληθαίνουν και οι αναφορές στα εγχειρίδια για την περίοδο της Βρετανικής κατοχής αλλά και την ενδιάμεση περίοδο της ανεξάρτητης Κυπριακής δημοκρατίας. Στοιχεία απαραίτητα για να κατανοηθεί η ιστορική πορεία της Κύπρου. Μια ακόμα παρατήρηση είναι πως τα βιβλία του Λυκείου παρείχαν περισσότερες πληροφορίες από ότι τα περισσότερα του Γυμνασίου.

Συνολικά ακόμα φαίνεται σαν η Τουρκοκυπριακή κοινότητα να μην έχει ιδιαίτερη παρουσία στα εγχειρίδια ιστορίας. Δεν αναφέρεται σε κανένα η συμβίωση των δύο κοινοτήτων παρά μόνο μετά τη δημιουργία του Κυπριακού κράτους και του αυτοαποκαλούμενου

τουρκοκυπριακού κράτους σε κάποια από αυτά. Επίσης το γεγονός πως δεν αναφέρεται πουθενά η ΤΜΤ δείχνει πως πρόθεση είναι να μην φανούν οι συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες ήδη και από την περίοδο της Βρετανικής κατοχής. Δεν δίνεται στους/στις μαθητές/τριες μια σαφής εικόνα των σχέσεων των δύο πληθυσμών ούτε αναδεικνύεται η οπτική της τουρκοκυπριακής κοινότητας για τα γεγονότα. Είναι φανερό πως οι μαθητές/τριες μαθαίνουν την ιστορία μόνο όπως την αφηγούνται οι Ελληνοκύπριοι και μόνο από την πλευρά της Ελλάδας χωρίς να αντιλαμβάνονται ότι και από την άλλη πλευρά υπήρξαν ανθρώπινες απώλειες ήδη πριν τη διχοτόμηση.

Ακόμη το γεγονός πως η Ε.Ο.Κ.Α Β΄ παραλείπεται στα περισσότερα δείχνει πως δεν είναι πρόθεση να αναδειχθούν οι παρακρατικές ενέργειες που ενίσχυαν το κλίμα σύγκρουσης ανάμεσα στις κοινότητες. Παρότι η ευθύνη που βαρύνει την δικτατορία της Ελλάδας αποδίδεται σε όλα, η αποφυγή αναφοράς στη δράση και τον ρόλο της τρομοκρατικής οργάνωσης που στόχευε κυρίως στον κλονισμό της κυβέρνησης Μακαρίου και κατ' επέκταση της ενότητας του κράτους, δείχνει ότι δεν είναι στις προθέσεις τους η απόδοση ευθυνών και στην Ελληνοκυπριακή πλευρά για την διατήρηση της έντασης ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

Η κυριότερη βελτίωση που θα πρέπει να έχουν τα μελλοντικά εγχειρίδια ως προς τα Κυπριακό είναι να έχουν περισσότερες πληροφορίες για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Να αναφέρονται στην ομαλή ύπαρξη και συμβίωση των δύο κοινοτήτων. Να παρουσιάζουν, ίσως με κάποιο παράθεμα, μαρτυρίες Τουρκοκύπριων για το πως βίωσαν οι ίδιοι τα γεγονότα, ήδη από τις συγκρούσεις που ξέσπασαν το 1963. Είναι σημαντικό να αναδειχθεί η ιστορία και της άλλης κοινότητας έτσι ώστε οι νεότερες γενιές να μπορούν να σχηματίσουν μια πιο αντικειμενική εικόνα για όσα συνέβησαν.

Ακόμη θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο πώς συνέβαλε και η Ελλάδα στην διατήρηση του συγκρουσιακού κλίματος ανάμεσα στις δύο κοινότητες, ήδη πριν της εισβολή των Τούρκων. Οι ενέργειες του Γρίβα, με την δράση της τρομοκρατικής οργάνωσης Ε.Ο.Κ.Α. Β΄, καταδεικνύουν ότι η όποια προσπάθεια γινόταν από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, θα ήταν χωρίς αποτέλεσμα. Οι ενέργειες της οργάνωσης δεν απέβλεπαν απλά στην προστασία των Ελληνοκυπρίων αλλά στην εξυπηρέτηση άλλων σκοπών και τελικώς βοήθησαν να πραγματοποιηθούν τα σχέδια της Τουρκίας.

Στο ίδιο πλαίσιο θα πρέπει να περιλαμβάνονται πληροφορίες που να καταδεικνύουν την διαφορά ανάμεσα στην Ε.Ο.Κ.Α. και στην Ε.Ο.Κ.Α. Β΄. Η πρώτη οργάνωση, της περιόδου του

1955, είχε κύριο στόχο την απελευθέρωση από την Βρετανική κυριαρχία και την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Αντίθετα η Ε.Ο.Κ.Α. Β' ήταν μια οργάνωση υποχείριο της Χούντας. Ο στόχος της ήταν να εκτελέσει τις εντολές της δικτατορίας ανεξάρτητα αν ήταν προς το συμφέρον του Κυπριακού λαού και της Ελληνοκυπριακής κοινότητας. Είναι σημαντικό να προβληθούν οι διαφορές ώστε να μην υπάρχει σύγχυση για την δράση της κάθε οργάνωσης και τον σκοπό που υπηρετούσε.

Σαφέστατα θα πρέπει να αναδειχθεί η ειρηνική διαβίωση των δύο κοινοτήτων την περίοδο της Βρετανικής κατοχής. Τα σχολεία μπορούσαν να είναι είτε Ελληνικά είτε Τούρκικα και στο συμβούλιο του νησιού εκπροσωπούσαν και οι δύο κοινότητες. Αυτά είναι σημαντικά στοιχεία που μπορούν να βοηθήσουν τους/τις μαθητές/τριες να αντιληφθούν ότι υπήρχε αρμονική συμβίωση των δύο κοινοτήτων στο νησί. Όχι μόνο οι εντάσεις και οι συγκρούσεις που περιγράφονται στα εγχειρίδια.

Θα πρέπει να προστεθούν και πληροφορίες σχετικά με το παρελθόν του Γεωργίου Γρίβα. Η δράση του στην Ελλάδα την περίοδο της Κατοχής δεν αναφέρεται πουθενά με συνέπεια να προβάλλεται μια ωραιοποιημένη εικόνα του. Τον παρουσιάζουν σαν ήρωα που βοήθησε τους Ελληνοκύπριους. Ωστόσο ο ίδιος έχει παρελθόν που θα πρέπει να γνωρίζουν οι μαθητές/τριες καθώς ο ίδιος αργότερα συνεργάστηκε με την δικτατορία και την βοήθησε μέσω της τρομοκρατικής οργάνωσης να πραγματοποιήσει τα σχέδια της. Συνεπώς δεν πρέπει να διατηρηθεί στην μνήμη των μαθητών/τριων σαν ήρωας αποκλειστικά γιατί δεν υπηρέτησε μόνο τα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων.

Τέλος, οι εικόνες, τα παραθέματα και οι φωτογραφίες που περιλαμβάνονται στα εγχειρίδια θα πρέπει πρωτίστως να έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα. Να μην προβάλλεται αποκλειστικά το δραματικό παρελθόν της μιας από τις δύο κοινότητες αφού και οι δύο βίωσαν παρόμοιες καταστάσεις. Σκοπός θα πρέπει να είναι δίνονται εικόνες και στοιχεία που να προσφέρουν επιπλέον πληροφορίες και για τους Τουρκοκύπριους. Είναι χρήσιμο να περιλαμβάνονται περισσότερα στοιχεία της ακαδημαϊκής ιστορίας ώστε να αλλάξει η εικόνα που έχει η κοινωνία για συγκεκριμένα τμήματα του παρελθόντος της αναφορικά με το Κυπριακό.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Χάρης. *Τα αποσυρθέντα βιβλία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015
- Ηρακλείδης, Αλέξης. *Το Κυπριακό: σύγκρουση και επίλυση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002
- Ιωσήφ, Ιωσήφ. «Εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και η Ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου, 1974-1998». Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, 484-491. τ. *ΙΣΤ Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000*.
- Kizilyürek, Niyazi. *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ, 2009.
- Κολιόπουλος, Ιωάννης, κ.α. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος», 2024.
- Κοντοβά, Μαρία. «Ελλάδα και Βαλκάνια στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας της περιόδου 1967-2007» Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/34916>
- Κουλικούρδη, Γεωργία. *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1982.
- Κρεμμυδάς, Βασίλης. *Ιστορία Νεότερη-Σύγχρονη, Ελληνική- Ευρωπαϊκή-Παγκόσμια*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1985.
- Κωστής Κώστας. *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας*, Αθήνα: Πατάκης, 2015
- Λούβη, Ευαγγελία και Ξιφαράς, Δημήτρης. *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διοφαντος», 2024.
- Μπονίδης, Κυριάκος. *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο 2004.
- Νικολακόπουλος, Ηλίας. «Ελεγχόμενη δημοκρατία . Από το τέλος του Εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο *Ελληνική Πολιτική Ιστορία*, 11-64. Αθήνα: Θεμέλιο, 2011
- Παληκίδης, Άγγελος. «Ο ρόλος της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1950-2000): διδακτική, ιδεολογική και αισθητική λειτουργία των εικόνων» Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2007. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/17699>
- Παληκίδης, Άγγελος. « Ο Ναζισμός στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας». Στο *Κριτικές προσεγγίσεις του Ναζιστικού φαινομένου*, επιμέλεια Άγγελος Παληκίδης, 75-128. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο 2013.

Ριζάς, Σωτήρης. *Ένωση, διχοτόμηση, ανεξαρτησία: οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό 1963-1967*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000.

Ριζάς, Σωτήρης και Στεφανίδης, Ιωάννης. «Το Κυπριακό Ζήτημα. Ο αγώνας για Ένωση, η Ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», στο *Ελληνική Πολιτική Ιστορία*, 91-110. Αθήνα: Θεμελιο, 2011.

Σκουλάτος, Βασίλης, Δημακόπουλος, Νίκος, και Κόνδης, Σωτήρης. *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984.

Stergiou, Andreas. «History». Στο *The Middle East and North Africa 2022*. Editor Christopher Matthews, Imogen Gladman 68th edition, London and New York: Routledge, 2021. https://www.academia.edu/61955455/History_of_Cyprus_until_2021?sm=b

Σφυρόερας, Βασίλης. *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.

Τζερμιάς, Παύλος. «Από τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974)». Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, 464-483. τ.ΙΣΤ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000.

Φούσκας, Βασίλης. *Το Μελάνωμα της Κύπρου*. Αθήνα: Επίκεντρο, 2024.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής. Οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνο και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.